

Buitengewone Provinsiale Koerant

6714

Vrydag, 12 Maart 2010

Zongezelelo kiviGazethi yePhondo

6714

Friday, 12 March 2010

As 'n Nuusblad by die Poskantoor Geregistreer

INHOUD

(*Herdrukke is verkrygbaar by Kamer 9-06, Provinsiale-gebou, Dorpsstraat 4, Kaapstad 8001.)

PROVINSIALE KENNISGEWING

Die volgende Wetsontwerp word hierby vir algemene inligting gepubliseer:

Wes-Kaapse Konsepwysigingswetsontwerp op Provinsiale Skoolonderwys, 2010

P.K. 107/2010 12 Maart 2010

Enige persoon of organisasie wat kommentaar oor die genoemde Wetsontwerp wens te lewer, word versoek om sodanige kommentaar skriftelik te lewer voor of op 16 April 2010:

- (a) deur dit te pos aan:
Adv. Lynn Coleridge
Direkteur Beleidskoördinerings
Wes-Kaapse Onderwysdepartement
Privaatsak X9114
Kaapstad
8000
- (b) deur dit te e-pos aan:
lcoleridge@pgwc.gov.za
Telefoon: 021 467-2055
Faksimilee: 021 467-2565
- (c) deur dit af te lewer by:
Adv. Lynn Coleridge
Direkteur Beleidskoördinerings
Wes-Kaapse Onderwysdepartement
Grand Central Towers
Benede-Parlementstraat
Kaapstad
8000
- (d) Afskrifte van die Wetsontwerp is beskikbaar op die webtuiste:
<http://wcedpolicy.pgwc.gov.za>

Registered at the Post Office as a Newspaper

IZIQULATHO

(*Reprints are obtainable at Room 9-06, Provincial Building, 4 Dorp Street, Cape Town 8001.)

ISAZISO SEPHONDO

Lo mThetho uYilwayo ulandelayo uyapapashwa ngokoke ukwenzela ukunika ulwazi ngokubanzi:

IDrafti yokuLungiswa komThetho oYilwayo ka-2010 weMfundo yeziKolo kwiPhondo iNtshona Koloni

P.N. 107/2010 12 kuMatshi 2010

Nabani na okanye nawuphi na umbutho onqwenela ukuphawula ngalo mThetho uYilwayo uxeliweyo, uyacelwa ukuba makabhale amagqabantshintshi phambo okanye ngomhla we-16 ku-Epreli ka-2010.

- (a) Ngokuposela umbhalo apha:
Adv. Lynn Coleridge
Director: Policy Co-Ordination
Western Cape Education Department
Private Bag X9114
Cape Town
8000
- (b) ngokuthumela kule imeyile:
lcoleridge@pgwc.gov.za
Ifowuni: 021 467-2055
Ifeksi: 021 467-2565
- (c) Ngokuzisa ileta apha:
Adv. Lynn Coleridge
Director: Policy Co-Ordination
Western Cape Education Department
Grand Central Towers
Lower Parliament Street
Cape Town
8000
- (d) Iikopi zalo mThetho uYilwayo ziyafumaneka kule webhusayithi:
<http://wcedpolicy.pgwc.gov.za>

ALGEMENE VERDUIDELIKENDE NOTA

[ ] Woorde in vetdruk in vierkantige hakies dui weglatings van bestaande wetsvoorskrifte aan.

_____ Woorde wat met 'n aaneenlopende streep onderstreep is, dui invoegings in bestaande wetsvoorskrifte aan.

KONSEPWETSONTWERP

Om die Wes-Kaapse Provinsiale Wet op Skoolonderwys, 1997, te wysig ten einde—

- die Wet in ooreenstemming te bring met die Suid-Afrikaanse Skolewet, 1996 (Wet 84 van 1996), betreffende definisies, voldoening aan norme en standaarde, die samesmelting van *openbare skole*, onderpresterende *openbare skole*, die beheer en professionele bestuur van *openbare skole*, die funksies van *prinsipale* van *openbare skole*, die funksies van *beheerliggame* en die toewysing van daardie funksies, 'n gedragskode vir die lede van *beheerliggame*, die toelatingsouderdom van *leerders* tot *onafhanklike skole*, toelating van *leerders* tot *openbare skole*, *verpligte skoolbywoning* en vrystelling van sodanige bywoning, die skorsing en uitsetting van *leerders* uit *openbare skole*, inisiasiepraktyke, *verteenwoordigende rade van leerders*, en *skoolgeld by openbare skole*;
- die mag van die Provinsiale Minister verantwoordelik vir *onderwys* om provinsiale *onderwysbeleid* te bepaal en die mag van die Hoof van die Wes-Kaap Onderwysdepartement om sekere reëls neer te lê, uit te brei;
- voorsiening te maak vir die inspeksie van *skole* vir bepaalde doeleindes;
- opnuut die stigting en funksies van 'n *onderwysraad* vir die provinsie te reguleer;
- voorsiening te maak vir die onderskeid tussen spesiale skole vir leerders met leerstoornisse teenoor leerders en spesiale skole wat onderrig met 'n gespesialiseerde fokus aanbied;
- die genoemde *Provinsiale Minister* te magtig om bepaalde norme en standaarde aangaande basiese infrastruktuur en kapasiteit in *openbare skole* voor te skryf;
- 'n verbod te plaas op *gevaarlike voorwerpe*, *onwettige dwelms* en alkoholiese drank op *skoolterreine*;
- 'n verbod te plaas op politieke aktiwiteite by *skole* gedurende *skooltyd*;
- 'n verbod te plaas op die betaling van ongemagtigde vergoeding aan sekere werknemers;
- voorsiening te maak dat bepaalde *opvoeders* geag sal word ontslaan te wees in sekere omstandighede;
- die tydperk vir die indien van bepaalde griewe te verkort;
- die mag van die gemelde *Provinsiale Minister* om *regulasies* te maak, uit te brei;
- bepaalde verouderde uitdrukings te vervang;
- en om voorsiening te maak vir verwante sake

WORD DAAR DERHALWE deur die Provinsiale Parlement van die Provinsie Wes-Kaap soos volg bepaal:—

Vervanging van aanhef tot Wet 12 van 1997

1. Die volgende aanhef vervang die aanhef tot die Wes-Kaapse Provinsiale Wet op Skoolonderwys, 1997 (die Hoofwet):
- “NADEMAAL die Provinsie van die Wes-Kaap die belangrikheid erken van alle *onderwys* om burgers in staat te stel om die ongelykhede van die verlede te oorkom ten einde hulle potensiaal in ’n toenemend mededingende en komplekse provinsiale, nasionale en internasionale ekonomie te verwesenlik; en
- NADEMAAL dit vir hierdie doel noodsaaklik is dat alle *leerders* toegang moet hê tot die hoogste gehalte van basiese *onderwys* wat die *provinsie* kan voorsien en wat die beginsels en waardes van die *Grondwet* van die Republiek van Suid-Afrika, 1996, veral die regte van kinders, sal handhaaf terwyl die hoogste vorms van verantwoordbaarheid van hierdie *leerders*, hulle *ouers*, *skoolbeheerliggame*, *opvoeders* en *beamptes* vereis word.”

Wysiging van artikel 1 van Wet 12 van 1997

2. Artikel 1 van die Hoofwet word gewysig—
- (a) deur die invoeging voor die definisie van “*beampte*” van die volgende definisie:
- “*basiese onderwys*’ *onderwys* van *graad R (Ontvangs) tot graad 12*”;
- (b) deur die skraping in die definisie van “*Grondwet*” van die uitdrukking “(Wet 108 van 1996)”;
- (c) deur die invoeging na die definisie van “*gespesialiseerde onderwys*” van die volgende definisie:
- “*gevaarlike voorwerp*’
- (a) enige ontplofbare stof of toestel;
- (b) enige vuurwapen of gaswapen;
- (c) enige artikel, voorwerp of instrument wat gebruik kan word om ’n persoon liggaamlik te beseer of skade aan eiendom aan te rig, of om ’n persoon tydelik verlam of bewusteloos te laat; of
- (d) enige voorwerp wat—
- (i) die *Nasionale Minister* onder die *Suid-Afrikaanse Skolewet* vir die doeleindes van daardie Wet tot gevaarlike voorwerp verklaar; of
- (ii) wat die *Provinsiale Minister* by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant* tot gevaarlike voorwerp verklaar vir die doeleindes van *hierdie Wet*”;
- (d) deur die vervanging van die definisie van “*onderwysraad*” deur die volgende definisie:
- “*Onderwysraad*’ [*onderwysraad*] die *Wes-Kaap Onderwysraad* wat kragtens artikel 11 ingestel is”;
- (e) deur die invoeging na die definisie van “*Wetgewer*” van die volgende definisie:
- “*Wet op die Indiensneming van Opvoeders*’ die Wet op die Indiensneming van Opvoeders, 1998 (Wet 76 van 1998)”;
- (f) deur die vervanging van die definisie van “*finansiële hoof*” deur die volgende definisie:
- “*finansiële hoof*’ die *Provinsiale Minister* verantwoordelik vir die finansiële sake van die *provinsie*”;
- (g) deur die invoeging na die definisie van “*ouer*” van die volgende definisie:
- “*onwettige dwelm*’ enige dwelm soos omskryf in die Wet op Dwelms en Dwelmhandel, 1992 (Wet 140 van 1992) wat gebruik word of in besit is strydig met artikel 4 van daardie Wet”;
- (h) deur die skraping van die definisies van “*Wetgewer*” en “*Lid van die Uitvoerende Raad*”;

- (i) deur die invoeging na die definisie van “**hierdie Wet**” van die volgende definisie:
- “**kantoorgebaseerde opvoeder**” ’n opvoeder wat dienste verskaf in die—
- (a) kundige stroom as—
- (i) onderwyskundige; 5
- (ii) senior onderwyskundige;
- (iii) adjunkhoofonderwyskundige; of
- (iv) hoofonderwyskundige; of
- (b) bestuurstroom as—
- (v) onderwysinrigtingsbestuurder; of 10
- (vi) distrikshoof”;
- (j) deur die skrapping van die definisie van “**georganiseerde onderwysprofessie**”;
- (k) deur die invoeging na die definisie van “**Provinsiale Koerant**” van die volgende definisie: 15
- “**Provinsiale Minister**” die Provinsiale Minister verantwoordelik vir *onderwys* in die *provinsie*”;
- (l) deur die vervanging van die definisie van “**skool**” deur die volgende definisie:
- “**skool**” ’n *openbare skool* of ’n *onafhanklike skool* wat [**leerders in een of meer grade van graad nul tot graad twaalf inskryf**] basiese onderwys voorsien, en insluit ’n *koshuis* van sodanige *skool*”;
- (m) deur die invoeging na die definisie van “**skoolbesoekbeampte**” van die volgende definisie:
- “**skoolgeld**” skoolgeld soos beoog in artikel 49, en sluit in enige vorm van bydrae van ’n monetêre aard wat gemaak of betaal word deur ’n persoon of liggaam met betrekking tot die bywoning of deelname van ’n *leerder* aan enige program van ’n *openbare skool*”;
- (n) deur die invoeging na die definisie van “**skool vir leerders met spesiale onderwysbehoefes**” van die volgende definisie:
- “**Suid-Afrikaanse Skolewet**” die Suid-Afrikaanse *Skolewet*, 1996 (Wet 84 van 1996)”;
- (o) deur die vervanging van die definisie van “**hierdie Wet**” deur die volgende definisie:
- “**hierdie Wet**” sluit in die regulasies”;
- (p) deur die vervanging van die definisie van “**Wes-Kaap Onderwysdepartement**” deur die volgende definisie: 35
- “**Wes-Kaap Onderwysdepartement**” die provinsiale departement verantwoordelik vir *onderwys* in die *provinsie*.”

Wysiging van artikel 3 van Wet 12 van 1997

3. Artikel 3 van die Hoofwet word gewysig deur die vervanging van subartikel (1) deur die volgende subartikel:

- “(1) Behoudens die bepalings van die *Suid-Afrikaanse Skolewet [1996 (Wet 84 van 1996)]* en die *Grondwet*, kan die [**Lid van die Uitvoerende Raad**] *Provinsiale Minister*, waar nodig, van tyd tot tyd die beleid wat ten opsigte van *onderwys in skole* in die *provinsie* gevolg moet word, bepaal, en [**wel binne die raamwerk van**] met inagneming van die volgende beginsels, naamlik dat—
- (a) elke *leerder* geregtig is op [**gewone**] basiese onderwys by sy of haar naaste gewone *openbare skool*, vir sover dit redelikerwys uitvoerbaar is; 50
- (b) elke *leerder* geregtig is op [**gelyke**] billike toegang tot openbare skole;
- (c) elke *leerder* die reg het om [**moedertaal**] onderwys in die amptelike taal of tale van keuse te ontvang, met inbegrip van die reg om [**sy of haar moedertaal**] enige amptelike taal as vak te neem, vir sover dit redelikerwys uitvoerbaar is; 55
- (d) [**elke leerder die reg het om godsdienstonderwys te ontvang vir sover dit redelikerwys uitvoerbaar is; en (e)] *onderwys***

- (i) verskaf sal word ooreenkomstig die behoeftes, [bekwaamheid, aanleg en belangstelling] bekwaamhede, aanlegte en belangstellings van die leerdere en die behoeftes van die land [en gepaste voorligting vir leerdere beskikbaar is vir sover dit redelikerwys uitvoerbaar is]; 5
- (ii) gerig sal wees op die bereiking van billike onderwysgeleenthede en die regstelling van vorige onderwysongelykheid;
- (iii) 'n kultuur van respek vir onderrig en leer in onderwys inrigtings sal bevorder; 10
- (iv) se gehalte bevorder sal word deur monitering en die evaluering van lewering en prestasie en deur die opleiding van opvoeders en onderwysbestuurders;
- (v) breë openbare deelname sal verseker in die ontwikkeling van onderwysbeleid en die verteenwoordiging van rolspelers in die beheer van alle aspekte van die onderwysstelsel. 15

Wysiging van artikel 7 van Wet 12 van 1997

4. Artikel 7 van die Hoofwet word gewysig—

- (a) deur die vervanging van subparagraaf (ii) van subartikel (1)(g) deur die volgende subparagraaf: 20
  - “(ii) die aanstelling, gedrag, tug, bevoegdhe, pligte en werksaamhede van eksaminatore, moderatore, opsieners, nasieners en ander persone wie se dienste nodig is in verband met die afneem van daardie eksamens; en”
- (b) deur die byvoeging tot paragraaf (g) van subartikel (1) van die volgende subparagraawe: 25
  - (iii) die bestuur en afneem van skoolgebaseerde assesserings; en
  - (iv) gehalteversekering van nasionale, provinsiale of skoolgebaseerde assesserings.”.

Invoeging van artikel 7A in Wet 12 van 1997

30

5. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 7 van die Hoofwet:

“Voldoening aan norme en standaarde

7A. (1) Die Provinsiale Minister sal, ooreenkomstig

- ’n implementeringsprotokol beoog in artikel 35 van die *Intergovernmental Relations Framework Act, 2005* (Wet 13 van 2005), voldoening verseker aan— 35
- (a) norme en standaarde vasgestel deur die *Nasionale Minister* ingevolge artikels 5A, 6 (1), 20 (11), 35 en 48 (1) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*;
- (b) minimum uitkomste en standaard bepaal ingevolge artikel 6A van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*; en 40
- (c) prestasiestandaard beoog in item 2 (2) van Skedule 1 tot die Wet op die *Indiensneming van Opvoeders*;
- (in hierdie artikel gesamentlik na verwys as “norme en standaarde”).
- (2) Die *Provinsiale Minister* moet verseker dat die beleid bepaal deur ’n *beheerliggaam* ingevolge artikels 5 (5) en 6 (2) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* voldoen aan die norme en standaarde; 45
- (3) Die *Provinsiale Minister* moet jaarliks verslag doen aan die *Nasionale Minister* oor die mate waartoe daar voldoen is aan die norme en standaard of, indien daar nie daaraan voldoen is nie, aandui watter maatreëls vir voldoening getref sal word. 50
- (4) Enige dispuut tussen die *Nasionale Minister* en die *Provinsiale Minister* aangaande nie-voldoening aan die norme en standaard moet—
- (a) gehanteer word in ooreenstemming met die beginsels van koöperatiewe beheer na verwys in artikel 41 (1) van die *Grondwet* en die bepalinge van die *Intergovernmental Relations Framework Act, 2005*; en 55

- (b) wanneer ookal nodig, beslis word ooreenkomstig Hoofstuk 4 van die *Intergovernmental Relations Framework Act, 2005*.
- (5) Die *Departementshoof* moet voldoen aan alle norme en standaarde binne 'n spesifieke *openbare skooljaar* deur-
- (a) bronne te identifiseer waarmee daar voldoen kan word aan die norme en standaarde; 5
- (b) die risiko-areas vir voldoening te identifiseer;
- (c) 'n voldoeningsplan vir die *provinsie* te ontwikkel, waarin alle norme en standaarde en die omvang van voldoening gereflekteer word; 10
- (d) protokolle met die *skole* te ontwikkel oor hoe om te voldoen aan norme en standaarde en die risiko-areas te beheer; en
- (e) voor 30 September van elke jaar verslag te doen aan die *Provinsiale Minister* oor die stand van voldoening en oor die maatreëls beoog in paragraaf (a) tot (d).
- (6) Die *Departementshoof* moet— 15
- (a) ooreenkomstig die norme en standaarde in artikel 5A van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* en artikel 20B van *hierdie Wet* beoog, die minimum en maksimum kapasiteit van 'n *openbare skool* bepaal in verhouding tot die beskikbaarheid van klaskamers en *opvoeders*, asook die kurrikulumprogram van die *skool*, en 20
- (b) ten opsigte van elke *openbare skool* in die *provinsie*, sodanige bepaling skriftelik oordra aan die voorsitter van die *beheerliggaam* en die *prinsipaal* teen nie later nie as 30 September van elke jaar.”

Vervanging van artikel 9 van Wet 12 van 1997

6. Die volgende artikel vervang artikel 9 van die Hoofwet: 25

“Inspeksie van skole [en koshuise]

9. Die *Departementshoof* kan, hetsy in die algemeen of in 'n besondere geval, 'n persoon skriftelik magtig om 'n *skool* [of *koshuis in*], na konsultasie met die *prinsipaal* van die [betrokke] *skool*, te inspekteer met die doel om— 30
- (a) prestasie ooreenkomstig nasionale en provinsiale norme en standaarde te evalueer;
- (b) voldoening aan nasionale en provinsiale norme en standaarde te monitor.”

Vervanging van artikel 11 van Wet 12 van 1997 35

7. Die volgende artikel vervang artikel 11 van die Hoofwet:

Instelling en werksaamhede van Onderwysraad

11. (1) Daar word hierby 'n Onderwysraad ingestel wat bekend staan as die Wes-Kaap Onderwysraad.
- (2) Die *Onderwysraad*— 40
- (a) bedien die *Provinsiale Minister* en die *Wes-Kaap Onderwysdepartement* van advies aangaande aangeleenthede betreffende die *onderwys*, insluitende wette en regulasies, wat die *Provinsiale Minister* of daardie Departement na hom verwys, of wat die *Onderwysraad* onder die aandag van die *Provinsiale Minister* of daardie Departement wil bring; en 45
- (b) verrig sodanige ander werksaamhede wat deur of kragtens *hierdie Wet* of kragtens enige ander wet, aan hom opgedra word.
- (3) Die *Provinsiale Minister* kan *regulasies* maak in verband met— 50
- (a) die kategorieë, kwalifikasies en ampstermyn van lede van die *Onderwysraad*;
- (b) die vul van vakatures en die verwydering van lede;
- (c) die aanstelling en funksies van die uitvoerende komitee van die *Onderwysraad*;

- (d) enige ander aangeleentheid nodig vir die behoorlike bestuur en bedryf van die *Onderwysraad*.
- (4) Die *Onderwysraad* bestaan uit—
- (a) 'n voorsitter en 'n ondervoorsitter aangestel deur die *Provinsiale Minister*; 5
- (b) die *voorgeskrewe* getal persone deur die *Departmentshoof* uit sy of haar personeel aangewys;
- (c) die *voorgeskrewe* getal persone deur die *Provinsiale Minister* aangewys uit benoemings wat op die *voorgeskrewe* wyse gedoen is in die onderskeie kategorieë waarna daar in subartikel (2)(a) verwys word. 10
- (5) Geen handeling van die *Onderwysraad* is ongeldig bloot vanweë 'n vakature in die *Raad* nie.
- (6) Aan 'n lid van die *Onderwysraad* wat nie in die heelydse diens van die Staat is nie kan, uit gelde vir die doel bewillig deur die *Provinsiale Parlement*, sodanige toelaes betaal word wat die *Provinsiale Minister* met die instemming van die finansiële hoof bepaal. 15
- (7) Die administratiewe werksaamhede van die *Onderwysraad* word verrig deur *beamptes van die Wes-Kaap Onderwysdepartement*.
- (8) Die *Onderwysraad* bepaal sy eie reëls betreffende vergaderings en prosedures by daardie vergaderings, onderhewig aan die regulasies.”. 20

Invoeging van artikels 12A en 12 B in Wet 12 van 1997

8. Die volgende artikels word ingevoeg na artikel 12 van die Hoofwet:

“Samesmelting van openbare skole

- 12A.** (1) Behoudens subartikel (2), kan die *Provinsiale Minister*, by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant*, twee of meer *openbare skole* in 'n enkele *skool* laat saamsmelt. 25
- (2) Alvorens twee of meer *openbare skole* saamgesmelt word, moet die *Provinsiale Minister*—
- (a) aan die betrokke *skole* skriftelik kennis gee van die beoogde samesmelting; 30
- (b) 'n kennisgewing met uiteensetting van die redes vir die beoogde samesmelting publiseer in een of meer koerante wat sirkuleer in die gebied waarin die betrokke *skole* geleë is;
- (c) die *beheerliggame* van die betrokke *skole* en enige ander belangstellendes die geleentheid bied om binne 'n tydperk van minstens 90 dae na die datum van die kennisgewing in paragraaf (b) bedoel, verhoë te rig; 35
- (d) die verhoë oorweeg; en
- (e) tevrede te wees dat die werknemers van personeel by die *openbare skole* hulle verpligtings ingevolge die toepaslike arbeidswetgewing nagekom het. 40
- (3) Indien een of meer van die *skole* wat ingevolge subartikel (1) saamgesmelt staan te word, *openbare skole* op private eiendom is, moet die *Provinsiale Minister* ook— 45
- (a) die eienaar van die private eiendom in kennis stel van die voorneme om die betrokke *skole* te laat saamsmelt;
- (b) enige kontraktuele verpligtinge ingevolge die ooreenkoms in artikel 14 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet beoog*, oorweeg;
- (c) enige verpligtinge ingevolge die bestaande ooreenkoms herbeding indien nodig; en 50
- (d) 'n nuwe ooreenkoms ingevolge artikel 14 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beding, as die enkele *skool* in subartikel (1) beoog, op private eiendom geleë sal wees.
- (4) Die enkele *skool* in subartikel (1) beoog, moet as 'n *openbare skool* beskou word. 55
- (5) Alle bates, laste, regte en verpligtinge van die *skole* wat saamsmelt, berus, behoudens die voorwaardes van enige skenking, bemaking of trust in artikel 37 (4) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog, by die enkele *skool*.

(6) (a) Die *beheerliggame* van die *skole* wat saamgesmelt word, moet voor die samesmelting 'n vergadering hou om 'n enkele interim *beheerliggaam*, bestaande uit al die lede van die betrokke *beheerliggame*, saam te stel.

(b) Die interim *beheerliggaam* besluit oor die begroting en verskille in gedragskodes en *skoolgelde*, asook oor enige aangeleentheid wat relevant is tot die samesmelting of wat *voorgeskryf* word, totdat 'n nuwe *beheerliggaam* ingevolge artikels 23 en 28 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* saamgestel is.

(7) Die *beheerliggaam* van 'n *openbare skool* wat saamgesmelt staan te word, kan by die *Nasionale Minister* app 1 aanteken teen die besluit soos in subartikel (1) beoog.

Identifikasie van onderpresterende openbare skole

12B. (1) Die *Departementshoof* moet jaarliks, van die verslag in artikel 13A(1) (b) beoog, en van ander relevante verslae, enige *openbare skool* wat onderpresteer in verband met enige saak waarna daar in subartikel (2) (a), (b) of (c) verwys word, identifiseer.

(2) Die *Departementshoof* moet 'n skriftelike kennisgewing uitreik aan die *skool* beoog in subartikel (1) indien hy of sy tevrede is dat—

(a) die standaard van prestasie van *leerders* benede die standarde voorgeskryf deur die *Nasionale Kurrikulumverklaring* is en waarskynlik so sal bly tensy die *Departementshoof* ingevolge *hierdie Wet* 'n mag uitoefen;

(b) 'n ernstige verbrokkeling in die wyse waarop die *skool* bestuur of beheer word tot nadeel is of moontlik kan wees van die standarde van prestasie; of

(c) die veiligheid van *leerders* of personeel bedreig word.

(3) Die skriftelike kennisgewing in subartikel (2) beoog, sal die *skool* inlig dat dit—

(a) binne 14 dae na besorging van die kennisgewing op die kennisgewing moet reageer; en

(b) so gou doenlik na daardie respons die *Departementshoof* moet voorsien van 'n plan vir die herstel van die toestand.

(4) Die *Departementshoof* sal alle redelike stappe doen om 'n *skool* wat ingevolge subartikel (1) geïdentifiseer is, by te staan met die aanspreek van die onderprestasie.

(5) Sonder om die aard en omvang van die stappe in subartikel (4) beoog, te beperk, moet die *Departementshoof* dit oorweeg om—

(a) die onbevoegdheidskode en prosedures vir swak werkprestasie na verwys in artikel 16 van die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders*, te implementeer;

(b) die werksaamhede van die *beheerliggaam* ingevolge artikel 8 (5) van *hierdie Wet* in te trek; of

(c) persone ingevolge artikel 25 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* aan te stel om die werksaamhede of gespesifiseerde funksies van die *beheerliggaam* te verrig.

(6) Die berading van die *prinsipaal* soos beoog in item 2 (5) (b) (ii) van Skedule 1 tot die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders* kan insluit die aanstelling van 'n akademiese mentor of 'n plaasvervanger prinsipaal om die werksaamhede en verantwoordelikhede van die *prinsipaal* oor te neem vir die tydperk bepaal deur die *Departementshoof*.

(7) Ten einde die *Nasionale Minister* by te staan in die uitvoering van sy of haar pligte na verwys in artikel 8 van die *Wet op Nasionale Onderwysbeleid, 1996 (Wet 27 van 1996)*, moet die *Provinsiale Minister* aan die *Minister* binne drie maande na afloop van 'n *skooljaar* verslag doen oor die optrede van die *Departementshoof* met betrekking tot 'n onderpresterende openbare skool.

Vervanging van artikel 13 van Wet 12 van 1997

9. Die volgende artikel vervang artikel 13 van die Hoofwet:

“Beheer en professionele bestuur van openbare skole

13. (1) Behoudens *hierdie Wet* en die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, setel die beheer van elke *openbare skool* in sy *beheerliggaam* en kan dit slegs sodanige funksies en verpligtinge verrig en slegs sodanige regte uitoefen soos voorgeskryf deur daardie Wette. 5

(2) ’n *Beheerliggaam* staan in ’n vertrouensposisie teenoor die *skool*.

(3) Behoudens hierdie Wet en [**enige toepaslike provinsiale wet**] die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, [**setel . . . in**] moet die professionele bestuur van ’n *openbare skool* deur die prinsipaal onderneem word onder die gesag van die *Departementshoof*. 10

(4) Die *Departementshoof* [**moet die bevoegdhede wat vir die effektiewe professionele bestuur van ’n openbare skool vereis word, aan die prinsipaal delegeer**] kan ’n *openbare skool* in ’n noodgeval tydelik sluit indien die *Departementshoof* op redelike gronde die mening huldig dat die lewens van *leerders* en personeel bedreig word of dat daar ’n werklike gevaar bestaan van die liggaamlike besering van leerders of van skade aan eiendom. 15

(5) [**’n Delegasie beoog in subartikel (4) kan op redelike gronde ingetrek word**] Wanneer die *Departementshoof* besluit dat ’n skool in subartikel (4) beoog, heropen moet word, moet die *Departementshoof* die *beheerliggaam* en die *prinsipaal* inlig van die datum waarop die skool sal heropen. 20

(6) Die *prinsipaal* of ’n persoon aangewys deur die *Departementshoof* moet die *opvoeders* en *ouers* inlig van die datum in subartikel (5) beoog. 25

(7) Indien ’n nuwe *openbare skool* ingevolge artikel 12 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* voorsien word, setel die beheer van daardie *skool* in die *Departementshoof* totdat ’n *beheerliggaam* ingevolge daardie Wet ingestel is.”. 30

Invoeging van artikel 13A in Wet 12 van 1997

10. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 13 van die Hoofwet:

“Funksies en verantwoordelikhede van prinsipaal van openbare skool

13A. (1) (a) Die *prinsipaal* van ’n *openbare skool* verteenwoordig die *Departementshoof* op die *beheerliggaam* wanneer hy of sy in ’n amptelike hoedanigheid optree soos beoog in artikels 23 (1) (b) en 24 (1) (j) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*. 35

(b) Die *prinsipaal* moet ’n jaarverslag voorberei en aan die *Departementshoof* voorlê ten opsigte van—

(i) die akademiese prestasie van daardie *skool* in verhouding tot minimum uitkomstes en standaarde en prosedures vir assessering deur die Minister bepaal ingevolge artikel 6A van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*; en 40

(ii) die effektiewe gebruik van beskikbare hulpbronne.

(c) (i) Die *prinsipaal* van ’n *openbare skool* geïdentifiseer deur die *Departementshoof* ingevolge artikel 12B moet jaarliks, voor die aanvang van die eerste *skoolkwartaal*, ’n plan voorberei wat uiteensit hoe akademiese prestasie by die *skool* verbeter sal word. 45

(ii) Die akademieseprestasieverbeteringsplan moet— 50
(aa) voorgelê word aan die *Departementshoof* op ’n datum deur die *Departementshoof* bepaal; en

(bb) ter tafel gelê word by ’n *beheerliggaamvergadering*.

(iii) Die *Departementshoof* kan die akademieseprestasieverbeteringsplan goedkeur of dit terugbesorg aan die 55

- prinsipaal* met sodanige aanbevelings as wat onder die omstandighede geag mag word nodig te wees.
- (iv) Indien die *Departementshoof* die akademieseprestasieplan goedkeur, moet die *prinsipaal*, teen 30 Junie, verslag doen aan die *Departementshoof* en die *beheerraad* oor die vordering wat met die implementering van daardie plan gemaak is. 5
- (v) Die *Departementshoof* kan die datum in subparagraaf (iv) beoog verleng by aanvoering van gegronde redes.
- Die *prinsipaal* moet—
- (a) by die onderneming van die professionele beheer van 'n *openbare skool* soos in artikel 13 (3) beoog, pligte uitvoer wat insluit, maar nie beperk is tot nie— 10
- (i) die implementering van al die *opvoedkundige* programme en kurrikulumaktiwiteite;
- (ii) die bestuur van alle *opvoeders* en ondersteuningpersoneel; 15
- (iii) die bestuur van die gebruik van leerondersteuningsmateriaal en ander toerusting;
- (iv) die verrig van werksaamhede aan die *prinsipaal* deur die *Departementshoof* ingevolge *hierdie Wet* gedelegeer;
- (v) die veilige bewaring van alle *skoolrekords*; en 20
- (vi) die implementering van beleid en wetgewing;
- (b) teenwoordig wees by en deelneem aan alle vergaderings van die *beheerliggaam*;
- (c) die *beheerliggaam* voorsien van 'n verslag oor die professionele beheer betreffende die *openbare skool*; 25
- (d) die *beheerliggaam* help met die hantering van dissiplinêre sake betreffende *leerders*;
- (e) die *Departementshoof* help met die hantering van dissiplinêre sake betreffende *opvoeders* en ondersteuningspersoneel in die diens van die *Departementshoof*; 30
- (f) die *beheerliggaam* inlig oor beleid en wetgewing; en
- (g) akkurate data aan die *Departementshoof* voorsien wanneer versoek word om dit te doen.
- (3) Die *prinsipaal* moet die *beheerliggaam* bystaan in die uitvoering van sy funksies en verantwoordelikhede, maar sodanige hulp of deelname mag nie strydig wees met— 35
- (a) instruksies van die *Departementshoof* nie;
- (b) wetgewing of beleid nie;
- (c) enige verpligting teenoor die *Departementshoof*, die *Provinsiale Minister* of die *Nasionale Minister*; of 40
- (d) 'n bepaling van die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders* en die *Personeeladministrasiemaatreëls* ingevolge daarvan bepaal nie”.

Invoeging van artikels 20A en 20B in Wet 12 van 1997

11. Die volgende artikels word ingevoeg na artikel 20 van die Hoofwet:

“Skole vir leerders met spesiale onderwysbehoefte 45

20A. (1) 'n Openbare skool vir leerders met spesiale onderwysbehoefte soos in artikel 12(3) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog, kan bestaan uit—

- (a) 'n spesiale *skool* om *onderwys* te voorsien aan *leerders* met leerstoornisse: of 50
- (b) 'n spesiale *skool* wat *onderwys* met 'n gespesialiseerde fokus voorsien.

(2) Die *Provinsiale Minister* kan, behoudens toepaslike nasionale norme en standarde, deur regulasie toelatingskriteria, befondsing en beheermodelle vir die *skole* in subartikel (1) beoog, *voorskryf*. 55

Norme en standarde vir basiese infrastruktuur en kapasiteit in openbare skole

- 20B.** (1) Behoudens enige toepaslike nasionale norme en standarde in artikel 146 (2) van die *Grondwet* beoog, kan die *Provinsiale Minister* na oorlegpleging met die *Onderwysraad*, deur *regulasie* minimum eenvormige norme en standarde *voorskryf* vir—
- (a) skoolinfrastruktuur;
  - (b) kapasiteit van 'n *skool* betreffende die aantal *leerders* wat 'n skool kan toelaat, en
  - (c) die voorsiening van leer-en-onderrigondersteuningsmateriaal.
- (2) By die bepaling van beleid ingevolge artikels 5 (5) en 6 (2) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, moet 'n beheerliggaam voldoen aan die norme en standarde in subartikel (1) beoog en enige norme en standarde voorgeskryf deur die *Nasionale Minister* onder artikel 5A van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*;
- (4) 'n *Beheerliggaam* moet, binne 'n tydperk van 12 maande nadat die *Provinsiale Minister* die norme en standarde in subartikel (1) beoog *voorgeskryf* het, of die *Nasionale Minister* die norme en standarde in artikel 5A van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog, *voorgeskryf* het, enige beleid wat dit ingevolge artikels 5 (5) en 6 (2) van daardie Wet bepaal het, hersien ingevolge artikels 5 (5) en 6 (2) van daardie Wet om te verseker dat sodanige beleid voldoen aan die norme en standarde.”.

Invoeging van artikel 21A in Wet 12 van 1997

12. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 21 van die Hoofwet:

“Funksies van alle beheerliggame

- 21A** (1) Behoudens *hierdie* Wet en die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, moet die *beheerliggaam* van 'n *openbare skool*—
- (a) die beste belange van die *skool* bevorder en daarna streef om sy ontwikkeling deur die voorsiening van *gehalte-onderwys* vir alle *leerders* by die *skool* te verseker;
  - (b) 'n *grondwet* aanvaar;
  - (c) die missieverklaring van die *skool ontwikkel*;
  - (d) 'n gedragskode vir *leerders* by die *skool* aanvaar;
  - (e) die *prinsipaal*, *opvoeders* en ander personeel van die *skool* ondersteun in die verrigting van hulle professionele werksaamhede;
  - (f) staan by enige optrede van die *Departementshoof* ingevolge artikel 16 van die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders* om die onbevoegdheid van 'n *prinsipaal* of *opvoeder* om hulle pligte op doeltreffende wyse uit te voer, aan te spreek.
  - (g) die tye van die *skooldag* bepaal in ooreenstemming met enige toepaslike diensvoorwaardes van *personeel* by die *skool*;
  - (h) die *skool* se eiendom, en geboue en gronde deur die *skool* beset, met inbegrip van koshuise, administreer en beheer, maar die uitoefening van hierdie reg mag nie met die implementering van 'n besluit deur die *Provinsiale Minister* of die *Departementshoof* ingevolge enige wet of beleid, inmeng op enige wyse of dit andersins belemmer nie;
  - (i) ouers, leerders, opvoeders en ander personeel van die *skool* aanmoedig om vrywillige dienste aan die *skool* te lewer;
  - (j) die aanstelling van *opvoeders* by die *skool* by die *Departementshoof* aanbeveel, behoudens die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders* en die *Wet op Arbeidsverhoudinge*, 1995 (Wet 66 van 1995);
  - (k) die aanstelling van nie-opvoederpersoneel by die *skool* by die *Departementshoof* aanbeveel, onderworpe aan die *Staatsdienswet*, 1994 (Proklamasie 103 van 1994), en die *Wet op Arbeidsverhoudinge*, 1995;
  - (l) die aanbeveling in paragraaf (k) beoog, maak binne die tydrame in artikel 6 (3) (l) van die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders* beoog;

- (m) op versoek van die *Departementshoof*, die redelike gebruik van die fasiliteite van die *skool* vir *opvoedkundige* programme wat nie deur die *skool* aangebied word nie, in regverdige omstandighede soos deur die *Departementshoof* bepaal, toelaat;
- (n) alle ander werksaamhede wat deur of kragtens *hierdie Wet* of die *Suid-Afrikaanse Skolewet* aan die *beheerliggaam* opgelê word, verrig; en 5
- (o) ander werksaamhede in ooreenstemming met die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, soos deur die *Nasionale Minister* by kennisgewing in die *Staatskoerant* bepaal, of deur die *Provinsiale Minister* by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant*, verrig. 10
- (2) Die *beheerliggaam* kan die redelike gebruik van die fasiliteite van die *skool* vir gemeenskaps-, sosiale en *skoolfondsinsamelingsdoeleindes* toelaat, onderworpe aan sodanige redelike en billike voorwaardes as wat die *beheerliggaam* mag bepaal, wat die heffing van gelde of tariewe vir die *skool* se voordeel kan insluit. 15
- (3) Die *beheerliggaam* kan by 'n vrywillige vereniging wat *beheerliggame* van *openbare skole* verteenwoordig, aansluit.
- (4) Behoudens *hierdie wet*, die *Wet op Arbeidsverhoudinge*, 1995, en enige ander toepaslike wet, kan 'n *openbare skool* poste vir *opvoeders* instel en *opvoeders* in diens neem bykomstig tot die diensstaat deur die *Provinsiale Minister* bepaal ingevolge artikel 5 (1) van die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders*. 20
- (5) Behoudens *hierdie Wet*, die *Wet op Arbeidsverhoudinge*, 1995, en enige ander toepaslike wet, kan 'n *openbare skool* poste vir nie-opvoeders instel en nie-opvoederpersoneel in diens neem bykomstig tot die diensstaat ingevolge die *Staatsdienswet*, 1994, bepaal. 25
- (6) 'n *Opvoeder* en 'n nie-opvoeder wat in 'n pos wat ingevolge subartikel (4) of (5) ingestel is, aangestel word, moet voldoen aan die vereistes wat gestel word vir indiensneming by *openbare skole* ingevolge *hierdie Wet*, die *Wet op Arbeidsverhoudinge*, 1995 en enige ander toepaslike wet. 30
- (7) 'n *Openbare skool* kan 'n *opvoeder* in 'n pos ingestel ingevolge subartikel (4), aanstel slegs indien die *opvoeder* as *opvoeder* geregistreer is by die *Suid-Afrikaanse Raad van Opvoeders*. 35
- (8) Die personeel beoog in subartikels (4) en (5) moet ooreenkomstig die basiese waardes en beginsels bedoel in artikel 195 van die *Grondwet* in diens geneem word, en die faktore wat in berekening gebring word by die aanstellings, moet insluit, maar is nie beperk nie tot—
- (a) die bekwaamheid van die kandidaat; 40
- (b) die beginsel van billikheid;
- (c) die behoefte om ongeregighede van die verlede reg te stel; en
- (d) die behoefte om verteenwoordigend te wees.
- (9) Wanneer die jaarlikse begroting soos beoog in artikel 38 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* aangebied word, moet die *beheerliggaam* van 'n *openbare skool* voldoende besonderhede van enige poste wat beoog word ingevolge subartikels (4) en (5) aanbied, met inbegrip van die beraamde koste betreffende die aanstelling van personeel in sodanige poste, en die wyse waarop voorgestel word dat sodanige koste betaal moet word. 45
- (10) Ondanks artikel 60 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, is die Staat nie aanspreeklik vir enige handeling of versuim by 'n *openbare skool* wat voortspruit uit sy kontraktuele verantwoordelikheid as die werkgewer teenoor personeel aangestel ingevolge subartikels (4) en (5) nie. 50
- (11) Behoudens enige toepaslike nasionale norme en standaarde bepaal deur die *Nasionale Minister* ingevolge artikel 20(11) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, 1996, kan die *Provinsiale Minister* by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant* norme en standaarde bepaal betreffende die fondse wat gebruik word vir die aanstelling van personeel bedoel in subartikels (4) en (5), maar sodanige norme en standaarde mag nie geïnterpreteer word as sou die Staat 'n medewerkgewer van sodanige personeel wees nie.” 55 60

Invoeging van artikel 26A in Wet 12 van 1997

13. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 20 van die Hoofwet:

“Gedragskode van beheerliggaam

(1) Die *Provinsiale Minister* sal, by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant*, ’n gedragskode vir die lede van die *beheerliggaam* van ’n *openbare skool* bepaal na konsultasie met verenigings van *beheerliggame* in die *provinsie*, indien van toepassing. 5

(2) Die gedragskode waarna verwys word in subartikel (1) is gemik op die daarstelling van ’n gedissiplineerde en doelgerigte *skoolomgewing* toegewy aan die handhawing en verbetering van ’n gehaltebeheerstruktuur by ’n *openbare skool*. 10

(3) Alle lede van ’n *beheerliggaam* moet die gedragskode eerbiedig.

(4) Die gedragskode moet, volgens voorgeskrewe prosedure, bepalinge bevat wat die belange van lede van die *beheerliggaam* in dissiplinêre verrigtinge beskerm. 15

(5) Die *Departementshoof* mag volgens voorgeskrewe prosedure ’n lid van die *beheerliggaam* se lidmaatskap vir skending van die gedragskode opskort of beëindig.

(6) ’n Lid van ’n *beheerliggaam* kan by die *Provinsiale Minister* appelleer teen ’n besluit van die *Departementshoof* om lidmaatskap van ’n lid van ’n *beheerliggaam* op te skort of te beëindig.” 20

Invoeging van artikel 27A van Wet 12 van 1997

14. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 27 van die Hoofwet:

“Toelatingsouderdom tot onafhanklike skool

27A. Die toelatingsouderdom van ’n *leerder* tot ’n *onafhanklike skool* tot— 25

(a) graad R is vier, maar word vyf teen 30 Junie in die toelatingsjaar;

(b) *graad* 1 is vyf, maar word ses teen 30 Junie in die toelatingsjaar.

(2) ’n *Onafhanklike skool* kan ’n *leerder* wat onder die ouderdom in subartikel (1) beoog, toelaat, indien— 30

(a) gegronde redes gebied word aan die *Departementshoof*; en

(b) die *leerder* voldoen aan die kriteria in artikel 45A (c) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog.

(3) Vir die doeleindes van subartikel (2) (a), beteken gegronde redes dat— 35

(a) dit bewys kan word dat buitengewone omstandighede bestaan wat die toelating van ’n *ouderdomleerder* noodsaak omdat toelating in die *leerder* se beste belang sou wees; en

(b) dat die weiering om daardie *leerder* toe te laat ernstig nadelig vir die *leerder* se ontwikkeling sou wees.”. 40

Vervanging van artikel 41 van Wet 12 van 1997

15. Die volgende artikel vervang artikel 41 van die Hoofwet:

“Toelating tot openbare skole

41. (1) ’n *Openbare skool* moet *leerders* toelaat en in hulle onderwysbehoefes voorsien sonder om op enige wyse onbillik te diskrimineer. 45

(2) Die *beheerliggaam* van ’n *openbare skool* mag geen toets afneem in verband met die toelating van ’n *leerder* tot ’n openbare skool of die *prinsipaal* van die *skool* of enige ander persoon aansê of magtig om sodanige toets af te neem nie. 50

(3) Geen *leerder* mag toelating tot ’n *openbare skool* geweier word op gronde daarvan dat die *leerder* se ouer—

- (a) nie in staat is om *skoolgeld* soos bedoel in artikel 39 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* te betaal of dit nie betaal het nie;
- (b) nie die *skool* se missiestelling onderskryf nie; of
- (c) geweier het om 'n kontrak aan te gaan waarvolgens die *ouer* afstand doen van enige eis om skadevergoeding wat ontstaan uit die *onderwys* van die *leerder*. 5
- (4) (a) Die toelatingsouderdom van 'n *leerder* tot 'n *openbare skool* tot—
- (i) graad R is vier, maar word vyf teen 30 Junie in die toelatingsjaar;
- (ii) *graad* 1 is vyf, maar word ses teen 30 Junie in die toelatingsjaar. 10
- (b) Behoudens die beskikbaarheid van geskikte *skoolplekke* en ander opvoedkundige hulpbronne, mag die *Departementshoof*'n *leerder* wat onder die ouderdom is soos beoog in paragraaf (a) toelaat indien—
- (i) goeie rede aangevoer word aan die *Departementshoof*; en 15
- (ii) die *leerder* voldoen aan die kriteria beoog in artikel 5(4) (c) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*.
- Vir die doel van paragraaf (b) (i), beteken 'n goeie rede—
- (i) dat dit aangevoer kan word dat buitengewone omstandighede bestaan wat die toelating van 'n *ouderdomleerder* noodsaak aangesien toelating in die *leerder* se belang sou wees en 20
- (ii) dat die weiering om daardie *leerder* toe te laat ernstig nadelig vir die *leerder* se ontwikkeling sou wees.
- (5) Onderworpe aan *hierdie Wet* en die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, word die toelatingsbeleid van 'n *openbare skool* bepaal deur die *beheerliggaam* van die *skool*. 25
- (6) 'n Aansoek om die toelating van 'n *leerder* tot 'n *openbare skool* moet gerig word aan die *Wes-Kaap Onderwysdepartement* op die wyse bepaal deur die *Departementshoof*. 30
- (7) Indien 'n aansoek ingevolge subartikel (6) geweier word, moet die *Departementshoof* die *ouer* skriftelik aangaande die weiering en die rede daarvoor in kennis stel.
- (8) Enige *leerder* of *ouer* van 'n *leerder* wat toelating geweier is tot 'n *openbare skool* kan teen die besluit appelleer by die *Provinsiale Minister*." 35

Vervanging van artikel 42 van Wet 12 van 1997

16. Die volgende artikel vervang artikel 42 van die Hoofwet:

“Verpligte skoolbywoning

- 42.** (1) Behoudens die *Suid-Afrikaanse Skolewet* moet elke *ouer* sorg dat elke *leerder* waarvoor hy of sy verantwoordelik is 'n *skool* bywoon, vanaf die eerste *skooldag* van die *jaar* waarin die *leerder* die ouderdom van sewe jaar bereik tot die laaste *skooldag* van die *jaar* waarin die *leerder* die ouderdom van sewentien jaar of die twaalfde *graad* bereik, watter ookal eerste plaasvind. 40
- (2) Die *Provinsiale Minister* moet verseker dat daar genoeg *skoolplekke* is sodat elke kind wat in die *provinsie* woon *skool* kan bywoon soos vereis deur subartikel (1). 45
- (3) Indien die *Provinsiale Minister* nie kan voldoen aan subartikel (2) nie as gevolg van 'n gebrek aan kapasiteit op die datum van inwerkingtreding van die *Wysigingswet* op die *Wes-Kaapse Provinsiale Wet* op *Skoolonderwys*, 2010, moet hy of sy stappe doen om sodanige gebrek aan kapasiteit so spoedig moontlik reg te stel en 'n jaarlikse verslag oor die vordering wat in hierdie verband gemaak word, aan die *Nasionale Minister* voorlê. 50
- (4) Indien 'n *leerder* wat onderworpe is aan verpligte bywoning ingevolge subartikel (1) nie ingeskryf is by nie of in gebreke bly om 'n *skool* by te woon, kan die *Departementshoof* 55
- (a) die omstandighede van die *leerder* se afwesigheid van *skool* ondersoek;

- (b) toepaslike stappe doen om die toestand te herstel; en
- (c) by gebrek aan sodanige oplossing, aan die *ouer* van die *leerder* 'n skriftelike kennisgewing uitreik om voldoening aan subartikel (1) te vereis.
- (5) Behoudens die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, en enige ander toepaslike wet—
- (a) is enige *ouer* wat, sonder regverdige saak en na 'n skriftelike kennisgewing van die *Departementshoof* nalaat om te voldoen aan subartikel (1), skuldig aan 'n oortreding en by skuldigbevinding onderhewig aan 'n boete of gevangenisstraf vir 'n tydperk van hoogstens ses maande;
- (b) is enige ander persoon wat sonder regverdige saak 'n *leerder* wat onderhewig is aan verpligte skoolbywoning verhinder om 'n *skool* by te woon, skuldig aan 'n oortreding en by skuldigbevinding onderhewig aan 'n boete of aan gevangenisstraf vir 'n tydperk van hoogstens ses maande.”

Wysiging van artikel 43 van Wet 12 van 1997

17. Artikel 43 van die Hoofwet word gewysig deur die vervanging van subartikel (1) deur die volgende subartikel:

“(1) Die *Departementshoof* kan, by ontvangs van 'n geskrewe aansoek, hetsy in die geheel of vir sodanige tydperk en op sodanige voorwaardes wat hy of sy bepaal, 'n *leerder* skriftelik in die geheel, gedeeltelik of voorwaardelik vrystel van verpligte skoolbywoning ingestel kragtens artikel 42 indien dit in die beste belang van die leerder is.”

Wysiging van artikel 45 van Wet 12 van 1997

18. Artikel 45 van die Hoofwet word gewysig deur die vervanging van subartikel (2) deur die volgende subartikel:

- “(2) 'n *Beheerliggaam* kan, op redelike gronde en as 'n voorsorgmaatreël, 'n *leerder* wat verdink word van ernstige wangedrag skors van *skoolbywoning*, maar mag slegs die skorsing toepas nadat die *leerder* 'n redelike geleentheid gebied is om verhoë betreffende die skorsing tot die *beheerliggaam* te rig.
- (3) 'n *Beheerliggaam* moet dissiplinêre verrigtinge teen 'n *leerder* aanvoer, op die wyse in artikel 8 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog, binne sewe skooldae na die skorsing van die *leerder*.
- (4) Indien dissiplinêre verrigtinge nie binne sewe *skooldae* na die skorsing van 'n *leerder* aangevoer word nie, moet die *beheerliggaam* goedkeuring verkry van die *Departementshoof* vir die voortsetting van die skorsing van die *leerder*.
- (5) 'n *Beheerliggaam* kan, indien 'n *leerder* skuldig bevind word aan ernstige wangedrag tydens die dissiplinêre verrigtinge in artikel 8 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog—
- (a) die skorsing van die *leerder* oplê vir 'n tydperk van hoogstens sewe *skooldae* of enige ander sanksie in die gedragskode van die *openbare skool* beoog; of
- (b) 'n aanbeveling aan die *Departementshoof* maak om die *leerder* uit die *openbare skool* te skors.
- (6) Die *Departementshoof* moet die aanbeveling van die *beheerliggaam* soos na verwys in subartikel (5)
- (b), oorweeg, en sal binne 14 dae van ontvangs van die aanbeveling besluit om die *leerder* te skors al dan nie.
- (7) 'n *Beheerliggaam* kan 'n *leerder* skors of die skorsing van 'n *leerder* verleng, hoogstens vir 'n tydperk van 14 *skooldae* in afwagting van die besluit deur die *Departementshoof* om die *leerder* uit die *openbare skool* te skors of nie.
- (8) 'n *Leerder* in 'n *openbare skool* kan geskors word slegs
- (a) deur die *Departementshoof*; en

- (b) indien skuldig bevind aan ernstige wangedrag na dissiplinêre verrigtinge, soos beoog in artikel 8 van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, onderneem is.
- (9) Die *Provinsiale Minister* moet by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant* bepaal— 5
- (a) watter gedrag van 'n *leerder* by 'n *openbare skool* ernstige wangedrag kan uitmaak;
- (b) watter dissiplinêre verigtinge in sodanige gevalle gevolg moet word;
- (c) watter bepalings van die geregtelike proses die belange van die *leerder* en enige ander party betrokke by dissiplinêre verrigtinge beveilig. 10
- (10) 'n *Leerder* of die *ouer* van 'n *leerder* wat uit 'n *openbare skool* geskors is, kan binne 14 *skooldae* na die ontvangs van die uitsettingskennisgewing by die *Provinsiale Minister* app 1 aanteken teen die besluit van die *Departementshoof*. 15
- (11) Indien 'n *leerder* wat onderworpe is aan verpligte bywoning ingevolge subartikel 42 (1) uitgesit is uit 'n *openbare skool*, moet die *Departementshoof* 'n alternatiewe reëling tref vir sy of haar plasing by 'n *openbare skool*.
- (12) 'n *Leerder* wat geappelleer het op die wyse in subartikel (10) beoog, moet, in afwagting van die uitkoms van die app 1, toegang tot *onderwys* verleen word op die wyse soos deur die *Departementshoof* bepaal. 20
- (13) Die *Departementshoof*, by die bepaling van die wyse van bywoning in subartikel (12) beoog, moet—
- (a) redelike maatreëls tref om die regte van ander *leerders* by die *openbare skool* te beskerm; en 25
- (b) kan 'n alternatiewe wyse oorweeg om *onderwys* aan die *leerder* in subartikel (12) bedoel, te verskaf.
- (14) Indien die *Departementshoof* besluit om 'n *leerder* in subartikel (8) bedoel, nie uit te sit nie, kan die *Departementshoof*, na oorlegpleging met die *beheerliggaam*, 'n geskikte sanksie op die *leerder* oplê. 30
- (15) Indien die *Departementshoof* besluit om nie 'n sanksie op die *leerder* te lê nie, moet die *Departementshoof* die saak terugverwys na die *beheerliggaam* vir 'n alternatiewe sanksie, anders as uitsetting, ingevolge die gedragskode in subartikel (1) bedoel. 35
- (16) Die *beheerliggaam* moet die sanksie in subartikel (14) bedoel, implementeer.”

Invoeging van artikel 45A in Wet 12 van 1997

19. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 45 van die Hoofwet:

“Verbod op gevaarlike voorwerpe, onwettige dwelms en alkoholiese drank op skoolterreine 40

45A. (1) Tensy dit deur die *prinsipaal* om wettige opvoedkundige redes gemagtig is, mag geen persoon enige *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank op die *skoolterrein* bring of in sy of haar besit enige sodanige voorwerp, dwelm of alkoholiese drank op *skoolterreine* of tydens enige skoolaktiwiteit of geleentheid hê nie. 45

(2) Die *prinsipaal* of sy of haar gedelegeerde mag—

- (a) enige *leerder* of die eiendom van enige *leerder* deursoek vir enige *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank, indien die *prinsipaal* op enige redelike gronde die teenwoordigheid van 'n *gevaarlike voorwerp*, 'n *onwettige dwelm* of alkoholiese drank op die *skoolterrein* of tydens 'n *skoolaktiwiteit* of geleentheid vermoed; en 50
- (b) beslag lê op enige *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm*, of alkoholiese drank wat tydens die ondersoek gevind word.

(3) 'n Persoon wat 'n ondersoek doen soos in subartikel (2) beoog, moet dit uitvoer op 'n wyse wat redelik en in verhouding is tot die doelstellings en doelwitte van die ondersoek. 55

(4) Waar 'n ondersoek in subartikel (3) beoog, insluit die deursoeking van enige *leerder*, moet die persoon wat die *leerder* deursoek-

- (a) nie van die leerder verwag om enige kledingstukke behalwe boklere te verwyder nie;
- (b) van dieselfde geslag wees as die *leerder*; en
- (b) die deursoeking net uitvoer in die teenwoordigheid van 'n ander *personeellid* wat ook van dieselfde geslag as die *leerder* is. 5
- (5) Indien, as gevolg van 'n deursoeking of as gevolg van betroubare inligting wat ontvang is, of om enige ander rede, die *prinsipaal* goeie rede het om te glo dat enige *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm*, of alkoholiese drank op die liggaam of persoon van 'n spesifieke *leerder* versteek is, kan die *prinsipaal* n lid van die Suid-Afrikaanse Polisie diens versoek om 'n uitvoeriger deursoeking van daardie *leerder* se persoon te doen, wat kan insluit die verwydering van kledingstukke. 10
- (6) Enige *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank waarop beslag gelê word, moet
- (a) duidelik en korrek gemerk word met volle besonderhede, insluitende— 15
- (i) waar dit gevind is en, indien van toepassing, die naam van die *leerder* in wie se besit dit gevind is;
- (ii) die tyd en datum van deursoeking en beslaglegging;
- (iii) 'n insidentverwysingsnommer; 20
- (iv) die naam van die persoon wat die ondersoek gedoen het;
- (v) die naam van die *personeellid* in wie se teenwoordigheid die deursoeking gedoen is, waar van toepassing; en
- (vi) enige ander besonderhede wat nodig mag wees om die item en die insident te identifiseer; 25
- (b) in die *skool* se verslagboek aangeteken word; en
- (c) onmiddellik oorhandig word aan 'n lid van die Suid-Afrikaanse Polisie diens om daarmee weg te doen ingevolge artikel 31 van die Strafproseswet, 1977 (Wet 51 van 1977).
- (7) Indien die Polisie nie die *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank onmiddellik van die *skool* kan verwyder nie, moet die *prinsipaal* of sy of haar gedelegerde— 30
- (a) die *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank na die naaste polisie kantoor neem; en
- (b) die *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank aan die polisie oorhandig om daarmee weg te doen ingevolge artikel 31 van die Strafproseswet, 1977. 35
- (8) Die polisiebeampte wat die *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank in ontvangs geneem het, moet 'n amptelike kwitansie daarvoor uitreik aan die *prinsipaal* of gedelegerde. 40
- (9) Die *prinsipaal* of sy of haar gedelegerde kan 'n urien- of ander nie-ingrypende toets doen op enige *leerder* indien die *prinsipaal* redelike gronde het om te vermoed dat die *leerder*:
- (a) in besit is of alkoholiese drank of onwettige dwelms gebruik; of
- (b) onder die invloed is van alkoholiese drank of onwettige dwelms gedurende skoolure of by 'n skoolaktiwiteit of geleentheid. 45
- (10) 'n *Leerder* bedoel in subartikel (9) kan onderwerp word aan 'n urien- of ander nie-ingrypende toets vir *onwettige dwelms* of alkohol, slegs indien—
- (a) die toets uitgevoer word deur 'n persoon van dieselfde geslag as die *leerder*, 50
- (b) dit in 'n private area plaasvind;
- (c) een volwasse getuie van dieselfde geslag as die *leerder*, teenwoordig is,
- (d) die monster duidelik en korrek gemerk is met volledige besonderhede in subartikel (6) beoog, met die nodige veranderinge; en 55
- (e) 'n instrument bedoel artikel 8(A (11) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, gebruik word.
- (11) Die *prinsipaal* of sy of haar gedelegerde sal—
- (a) binne een werksdag, indien uitvoerbaar, die *ouer* van die betrokke *leerder* inlig dat 'n toets of deursoeking en beslaglegging gedoen is ten opsigte van die *leerder*; en 60

- (b) die *leerder* en *ouer* inlig van die uitslag van die toets onmiddellik nadat dit beskikbaar gestel word.
- (12) 'n Persoon wat gesag kragtens hierdie artikel uitoefen, kan sodanige mag gebruik as wat in die omstandighede redelik is vir die uitoefening van daardie mag. 5
- (13) 'n *Leerder* kan aan dissiplinêre verrigtinge onderwerp word indien—
- (a) die *leerder* in besit is van 'n *gevaarlike voorwerp*, *onwettige dwelm* of alkoholiese drank gedurende skoolure of by 'n skoolgeleentheid of aktiwiteit; of
- (b) die *leerder* positief getoets het vir alkoholiese drank of 'n *onwettige dwelm* in die omstandighede beskryf in subartikel (10). 10
- (14) Enige dissiplinêre verrigtinge ten opsigte van 'n *leerder* moet geskied ingevolge die gedragskode in artikel 45(1) beoog.
- (15) In hierdie artikel—
- (a) beteken 'boklere'— 15
- (i) enige kledingstuk wat gedra word anders as heeltemal op die vel of onmiddellik oor 'n kledingstuk wat as onderklere gedra word; of
- (ii) 'n hoed, skoene, stewels of 'n serp;
- (b) sluit 'eiendom' betreffende 'n *leerder* enige goedere in waarvoor die *leerder* beheer of skynbaar beheer het.' 20

Invoeging van artikels 46A en 46B in Wet 12 van 1997

20. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 46 van die Hoofwet:

“Verbod op inisiasiepraktyke

46A. 'n Persoon mag nie enige inisiasiepraktyke teen enige *leerder* by 'n *skool* onderneem of daaraan deelneem nie. 25

(2) (a) Enige persoon wat subartikel (1) oortree, is skuldig aan wangedrag en dissiplinêre optrede sal teen sodanige persoon ingestel word ooreenkomstig die toepaslike gedragskode bedoel in artikel 13 of 45(1) van hierdie Wet of vervat in Skedule 2 tot die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders*. 30

(b) Benewens paragraaf (a), kan 'n *leerder* siviele aksie instel teen 'n persoon of 'n groep wat daardie *leerder* gemanipuleer en gedwing het om enige inisiasiepraktyke te onderneem of daaraan deel te neem.

(3) Vir die doeleindes van hierdie Wet, beteken 'inisiasiepraktyke' enige daad wat in die proses van inisiasie, toelating tot, of affiliasie met, of as voorwaarde vir voortgesette lidmaatskap van, 'n *skool*, 'n groep, binnemuurse of buitemuurse aktiwiteite, *interskoolsportspan*, of organisasie— 35

(a) die geestelike of fisiese gesondheid of veiligheid van 'n persoon in gevaar stel 40

(b) die intrinsieke waarde van mense ondermyn deur sommige as ondergeskik aan andere te behandel;

(c) individue onderwerp aan vernederende of gewelddadige handeling wat die grondwetlike waarborg tot waardigheid in die Handves van Regte ondermyn; 45

(d) die fundamentele regte en waardes waarop die *Grondwet* gebaseer is, ondermyn;

(e) die ontwikkeling van 'n ware demokratiese kultuur waarvolgens 'n individu geregtig is om met respek en sorgsaamheid behandel te word, belemmer; of 50

(f) openbare of private eiendom vernietig.”

Verbod op politieke aktiwiteite in skooltyd

46B. (1) *Skooltyd* moet slegs vir opvoedkundige aktiwiteite gebruik word. 55

(2) Geen persoon mag partypolitieke aktiwiteite op *skoolterreine* tydens *skooltyd* bedryf nie, met inbegrip van-

- (a) die hou van veldtogte;
- (b) die hou van 'n saamtrek;
- (c) die verspreiding van party-politieke literatuur; en
- (d) die opsit van plakgate.
- (3) 'n *Beheerliggaam of prinsipaal* mag nie 'n politieke party of 'n lid van sodanige party toelaat om politieke aktiwiteite by 'n *skool* gedurende *skoolure* te bedryf nie. 5
- (4) 'n *Skool* mag nie die vertoning van materiaal van 'n party-politieke aard op die *skoolterrein* toelaat nie, tensy dit as deel van die voorgeskrewe kurrikulum gedoen word. 10
- (5) Vir doeleindes van hierdie artikel, beteken '*skooltyd*' die tye van die *skooldag* soos bepaal deur die *beheerliggaam* kragtens artikel 21A(1) (g), en enige ander tyd waartydens kurrikulêre of buite-kurrikulêre aktiwiteite op die *skoolterrein* plaasvind.
- (6) Indien 'n *beheerliggaam* toelaat dat die *terrein* van 'n *skool* deur 'n politieke party gebruik word, moet dit gedoen word sodat dit strook met die Grondwet en hierdie Wet." 15

Vervanging van artikel 48 van Wet 12 van 1997

21. Die volgende artikel vervang artikel 48 van die Hoofwet:

“Verteenwoordigende raad van leerders 20

48. 'n *Verteenwoordigende raad van leerders* by die *skool* moet ingestel word by elke *openbare skool* wat *leerders* in die agste *graad* of hoër inskryf, en daardie raad is die enigste erkende en wettige verteenwoordigende *leerderliggaam* by die *skool*.

(2) Die *Provinsiale Minister* moet, kragtens beleid wat ingestel is ingevolge artikel 3 (4) (g) van die Wet op Nasionale Onderwysbeleid, 1996 (Wet 27 van 1996) by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant*, die werksaamhede en prosedures vir die vestiging en verkiesing van *verteenwoordigende rade van leerders* bepaal. (3) Die *Provinsiale Minister* kan by kennisgewing in die *Provinsiale Koerant*, 'n *openbare skool* vir *leerders met spesiale onderwysbehoefes* vrystel van voldoening aan subartikel (1) indien dit nie prakties moontlik is om 'n *verteenwoordigende raad van leerders by die skool in te stel* nie. 25 30

Vervanging van artikel 49 van Wet 12 van 1997

22. Die volgende artikel vervang artikel 49 van die Hoofwet: 35

“Skoolgeld by openbare skole

49. (1) Behoudens die Suid Afrikaanse Skolewet, kan skoolgeld bepaal en gehef word by 'n *openbare skool* slegs as 'n resolusie om dit te doen aanvaar is deur 'n meerderheid van *ouers* wat die vergadering bedoel in artikel 38 (2) van die Wet bywoon. 40

(2) 'n Resolusie in subartikel (1) beoog maak voorsiening vir—

(a) die bedrag van die *skoolgeld* wat gehef word;

(b) billike kriteria en prosedures vir die algehele, gedeeltelike of voorwaardelike vrystelling van *ouers* wat nie in staat is om *skoolgeld* te betaal nie; en 45

(c) 'n *skoolbegroting* wat die beraamde kumulatiewe uitwerking reflekteer van—

(i) die gevestigde tendense van die niebetaling van *skoolgeld*; en

(ii) die algehele, gedeeltelike of voorwaardelike vrystelling wat aan *ouers* verleen word kragtens die regulasies in artikel 39 (4) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet* beoog. 50

(3) Die *beheerliggaam* moet 'n resolusie implementeer wat aanvaar is by die vergadering bedoel in subartikel (1).

(4) 'n *Openbare skool* mag geen registrasie-, administrasie- of ander gelde hef nie, behalwe *skoolgeld* soos gedefinieer in artikel 1. 55

(5) 'n *Openbare skool* mag nie vir 'n *ouer* van 'n *leerder* verskillende *skoolgelde* hef gebaseer op kurrikulum of buitemuurse kurrikulum binne dieselfde *graad* nie.

(6) Die *Provinsiale Minister* moet al die *skole* binne die *provinsie* identifiseer en 'n lys opstel van al die *skole* bedoel in artikel 39(7) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*. 5

(7) Die *skole* bedoel in artikel 39(7) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*, kan, ondanks daardie artikel wel *skoolgeld* hef indien hulle minder van die Wes-Kaap Onderwysdepartement ontvang as die geengeldedrempel waarna verwys word in artikel 39 (8) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*. 10

(8) Die reg van die *skool* om *skoolgeld* te hef ingevolge subartikel (7) is beperk tot 'n bedrag gelykstaande aan die totaal verkry as die werklike bedrag ontvang van die Staat, afgetrek word van die geengeldedrempel.”.

Invoeging van artikel 51A in Wet 12 van 1997

23. Die volgende artikel word ingevoeg na artikel 51 van die Hoofwet: 15

“Verbod op betaling van ongemagtigde vergoeding, of die gee van finansiële voordeel of voordeel in goedere aan sekere werknemers

51A. (1) Behoudens subartikel (2) mag 'n beheerliggaam nie aan 'n staatswerknemer aangestel ingevolge die *Wet op die Indiensneming van Opvoeders* of die Staatsdienswet, 1994 (Proklamasie 103 van 1994) enige ongemagtigde— 20

(a) vergoeding

(b) ander finansiële voordele; of

(c) voordeel in goedere betaal of gee nie.

(2) 'n *Beheerliggaam* kan aansoek doen by die *Departementshoof* om goedkeuring om aan 'n staatswerknemer enige betaling in subartikel (1) beoog, te betaal. 25

(3) Sodanige aansoek moet op skrif voorgelê word aan die kantoor van die *Departementshoof* en moet aandui

(a) die volle besonderhede van die aard en omvang van die betaling; 30

(b) die proses en bronne wat gebruik sal word om die staatswerknemer te vergoed of te besoldig; en

(c) die mate van voldoening aan artikel 21A(5) tot (9).

(4) Die *beheerliggaam* moet die aansoek in subartikel (2) beoog ten minste vier maande voor die finalisering van die *skoolbegroting* indien. 35

(5) Ondanks subartikel (1), kan 'n *beheerliggaam* reis- en verblyfkoste wat betrekking het op amptelike *skoolaktiwiteite* betaal, maar sodanige uitgawes mag nie groter wees as daardie wat aan 'n staatsbeampte betaalbaar sou wees onder soortgelyke omstandighede nie.

(6) Die *Departementshoof* moet nie onredelik 'n aansoek in subartikel (2) beoog, weier nie. 40

(7) By die oorweging van die aansoek, moet die *Departementshoof* rekening hou met—

(a) die implikasies vir die werkgewer ingevolge die indiensnemingskontrak en arbeidswetgewing; 45

(a) of die betrokke diens in die aansoek sal inmeng met die normale dienslewering van die werknemer;

(b) of die werkgewer reeds vir die betrokke diens in die aansoek betaal het; en

(c) of die addisionele vergoeding, ander voordele of voordele in goedere die kernaktiwiteite en funksies van die *skool* ondersteun. 50

(8) Die betaling in subartikel (1) beoog, moet gereflekteer word in die *skool* se begroting, soos aangebied aan die algemene vergadering van *ouers* bedoel in artikel 38 (2) van die *Suid-Afrikaanse Skolewet*.

(9) Indien 'n *beheerliggaam* vergoeding betaal of enige finansiële voordeel of voordeel in goedere in subartikel (1) beoog aan 'n werknemer gee sonder die voorafgoedkeuring van die *Departementshoof*, moet die bedrag geld wat betaal is of die voordeel wat gegee is, namens die *skool* deur die *Departementshoof* verhaal word van lede van die *beheerliggaam* 55

wat daardie besluit ondersteun het, met uitsluiting van 'n lid van die *beheerliggaam* wat 'n minderjarige is.

- (10) 'n *Beheerliggaam* kan by die *Provinsiale Minister* appelleer teen—
- (a) die weiering deur die *Departementshoof* van 'n aansoek in subartikel (2) beoog; of
  - (b) die versuim van die *Departementshoof* om 'n besluit te verskaf oor 'n aansoek in subartikel (2) beoog, binne drie maande na die inlewering van die aansoek in die kantoor van die *Departementshoof*.”

5

Invoeging van artikels 54A, 54B en 54C in Wet 12 van 1997

1. Die volgende artikels word ingevoeg na artikel 54 van die Hoofwet:

10

Toepassing van artikel 14 van die Wet op die Indiensneming van Opvoeders rakende tydelike opvoeders en opvoeders wat op kontrak aangestel word

54A. Artikel 14 van die Wet op die Indiensneming van opvoeders is van toepassing, met die nodige veranderinge vereis deur die konteks, op *opvoeders* aangestel in tydelike poste, opvoeders aangestel op 'n vaste termyn kontrak en *opvoeders* op proef.

15

Geagte ontslag van opvoeder

54B. Indien 'n *opvoeder* wat permanent, of in 'n tydelike pos of op proef aangestel is, bedank nadat dissiplinêre aanklagte teen hom aanhangig gemaak is, maar voor die dissiplinêre verrigtinge afgehandel is, sal die *opvoeder* geag word ontslaan te wees op grond van sodanige dissiplinêre aanklagte vir die doeleindes van die strewe na toekomstige indienseneming as 'n *opvoeder* of as 'n werknemer in die staatsdiens.

20

(2) Die versuim om die ware feite te openbaar van sodanige dissiplinêre aanklagte en van die bedanking voor die afhandeling van die dissiplinêre verrigtinge in 'n aansoek om aanstelling as *opvoeder* of aan die *Wes-Kaap Onderwysdepartement*, maak 'n grond uit vir ontslag.

25

(3) Indien die *Departementshoof* dit oorweeg om 'n *opvoeder* nie aan te stel nie op grond van die geagte ontslag ingevolge subartikel (1), sal die *Departementshoof* skriftelike voorleggings aanvra van die *opvoeder* op die *voorgeskrewe* wyse, en kan hy of sy enige proses insieer soos *voorgeskryf* mag wees voordat daar op die aanstelling besluit word.

30

Tydperk vir die indien van griewe rakende aanstelling of bevordering

54C. Ondanks item 3.1(b)(i) van die Personeeladministrasiemaatreëls, moet die tydperk vir die indien van griewe rakende die aanstelling of bevordering van 'n *opvoeder* of beampte van die *Wes-Kaap Onderwysdepartement*, gemaak deur die *Departementshoof*, hoogstens 30 dae vanaf kennisgewing van die besluit wees.”

35

Wysiging van artikel 55 van Wet 12 van 1997

40

25. Artikel 55 van die Hoofwet word gewysig deur die vervanging van paragraaf (i) van subartikel (1) deur die volgende paragraaf:

“(i) 'n persoon of persone van **[georganiseerde onderwysersorganisasies]** 'n vakunie wat lid is van die Raad op Arbeidsverhoudinge in die Onderwys, wat, vir doeleindes om saam met *opvoeders* te vergader, goedkeuring van die *prinsipaal* verkry het.”

45

Wysiging van artikel 63 van Wet 12 van 1997

26. Artikel 63 van die Hoofwet word gewysig—

- (a) deur die vervanging van paragraaf (a) van subartikel (1) deur die volgende paragraaf:

50

- “(a) Die bestuur en beheer van [**koshuise en**] *openbare skole* en die beheer oor die onroerende eiendom en toerusting van die *Wes-Kaap Onderwysdepartement*,”;
- (b) deur die vervanging van subparagraaf (i) van paragraaf (a) deur subartikel (1) van die volgende subparagraaf: 5
- “(i) die ontvangs en gebruik van fondse of ander goedere deur *openbare skole* [**en koshuise verbonde aan sodanige openbare skole**] en die boeke, aantekeninge en state wat gehou moet word in verband daarmee deur die liggame of persone genoem in die *regulasies*; en”;
- (c) deur die invoeging na paragraaf (c) van subartikel (1) van die volgende paragrawe: 10
- “(cA) doeltreffende prestasie-evaluering van *skole*, *opvoeders* en *leerders*;
- (cB) prestasie-ooreenkomste tussen die *Departementshoof* en *prinsipale*, *adjunkprinsipale* en *kantoorgebaseerde opvoeders*; 15
- (cC) minimum onderrigure per *skoolweek* en *skooldag*;
- (cD) die verklaring van persoonlike belang van lede van *beheerliggame* in die verkryging van goedere en dienste vir *skole*;
- (cE) dissiplinerig, skorsing en uitsetting van *leerders*;
- (cJ) norme en standaarde vir basiese infrastruktuur en kapasiteit in *openbare skole*.”. 20

Vervanging van sekere uitdrukkings in Wet 12 van 1997

27. Die Hoofwet word gewysig deur die vervanging van die uitdrukkings in die eerste kolom van die Skedule deur die uitdrukkings in die tweede kolom.

Kort titel en inwerkingtreëding

25

28. Hierdie Wet heet die Wysigingswet op die Wes-Kaapse Provinsiale Wet op Skoolonderwys, 2010, en tree in werking op 'n datum wat die Premier deur proklamasie bepaal.

SKEDULE (Artikel 27)

Wet op die Indiensneming van Opvoeders, 1994 (Proklamasie 138 van 1994)	<i>Wet op die Indiensneming van Opvoeders</i>	30
<i>Lid van die Uitvoerende Raad</i>	<i>Provinsiale Minister</i>	
<i>Wetgewer</i>	<i>Provinsiale Parlement</i>	35
Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 van 1996)	<i>Suid-Afrikaanse Skolewet</i>	

MEMORANDUM OOR DIE DOELWITTE VAN DIE KONSEPWYSIGINGS-WETSONTWERP OP WES-KAAPSE PROVINSIALE SKOOLONDERWYS, 2010

1. AGTERGROND

Op 19 Junie 2009 het die Agbare Provinsiale Minister vir Onderwys in die Wes-Kaapse Provinsiale Parlement aangekondig dat die hersiening van die Wes-Kaapse Provinsiale Wet op Skoolonderwys, 1997 (Wet 12 van 1997) (die WKPWSO) 'n strategiese prioriteit vir die Wes-Kaap Onderwysdepartement is.

Die Konsepwysigingswetsontwerp op Wes-Kaapse Provinsiale Skoolonderwys, 2010 (die Konsepwysigingswetsontwerp) beoog die wysiging van die WKPWSO om dit in ooreenstemming te bring met ontwikkelings in die onderwyslandskap, en om te verseker dat die stelsels van leer en uitmuntendheid in onderwys in plek geplaas word op 'n wyse wat die reg op basiese onderwys wat in artikel 29(1) van die Grondwet verskans is, respekteer, beskerm, bevorder en vervul.

Die Konsepwysigingswetsontwerp beoog die wysiging van die WKPWSO ten einde sekere tegniese en substantiewe regstellings te kan maak, om sake te verduidelik en om sekere bepalings in te voeg waarvoor bestaande bepalings van die Wet nie voorsiening maak nie.

Die Konsepwysigingswetsontwerp beoog verder om die WKPWSO met die bepalings van die Suid-Afrikaanse Skolewet, 1996, te konsolideer en in ooreenstemming te bring.

2. DOELWITTE VAN DIE KONSEPWETSONTWERP

- 2.1 Klousule 1** maak voorsiening vir die wysiging van die aanhef tot die WKPWSO ten einde die gees, aard en doelstelling van die Konsepwysigingswetsontwerp binne die konteks van 'n geglobaliseerde omgewing vas te vang, en sodoende aan alle leerders toegang tot die hoogste gehalte van basiese onderwys te bied.
- 2.2 Klousule 2** maak voorsiening vir die invoeging van 'n aantal definisies en beoog die wysiging van sekere ander definisies.
- 2.3 Klousule 3** beoog die wysiging van artikel 3 van die WKPWSO ten einde die Provinsiale Minister se beleidmakende magte te vermeerder, en voorsiening te maak vir beter standaarde van prestasie deur opvoeders, leerders, moderatore en toesighouers, beter monitering en assessering van prestasie om verantwoordbaarheid, doeltreffendheid en verhoogde effektiwiteit te verseker.
- 2.4 Klousule 4** beoog die wysiging van artikel 7 van die WKPWSO deur die insluiting van nasieners as 'n kategorie van persone ten opsigte van wie die Departementshoof reëls mag maak.
- 2.5 Klousule 5** beoog die invoeging van 'n nuwe artikel 7A om van die Provinsiale Minister en die Departementshoof te vereis om te verseker dat daar voldoen word aan die nasionale norme en standaarde en dat dit geïmplementeer word.
- 2.6 Klousule 6** beoog die wysiging van artikel 9 van die WKPWSO om voorsiening te maak vir toegang tot skole deur die werkgewer en die werkgewer se genomineerdes, insluitende buite-agentskappe, om prestasie en die professionele bestuur van die skool te monitor.
- 2.7 Klousule 7** beoog die wysiging van artikel 11 van die WKPWSO ten opsigte van die samestelling van die Onderwysraad.
- 2.8 Klousule 8** beoog die invoeging van 'n nuwe artikel 12A wat voorsiening maak vir die samesmelting van twee of meer openbare skole, en werksywes en prosesse daarstel wat tydens sodanige samesmeltings gevolg moet word. 'n Nuwe artikel 12B word ingevoeg wat voorsiening maak vir die identifikasie van

onderpresterende skole, en die prosedures wat gevolg moet word om die onderprestasie deur daardie skole aan te spreek.

- 2.9 Klousule 9** beoog die wysiging van artikel 13 van die WKPWSO om daarvoor voorsiening te maak dat die professionele bestuur van 'n openbare skool onderneem moet word deur die prinsipaal onder die gesag van die Departementshoof.
- 2.10 Klousule 10** beoog die invoeging van 'n nuwe artikel 13A om voorsiening te maak vir die funksies en verantwoordelikhede van 'n prinsipaal van 'n openbare skool.
- 2.11 Klousule 11** beoog die invoeging van artikels 20A and 20B. Artikel 20A onderskei tussen spesiale skole vir leerders met leerstoornisse, en spesiale skole wat onderwys met 'n gespesialiseerde fokus of in enige ander sleutelgeïdentifiseerde fokusarea voorsien. Artikel 20B maak voorsiening vir norme en standaarde vir basiese infrastruktuur, kapasiteit in openbare skole, en die voorsiening van leer-en-onderrigondersteuningsmateriaal.
- 2.12 Klousule 12** beoog die invoeging van 'n nuwe artikel 21A wat voorsiening maak vir the funksies van 'n beheerliggaam van 'n openbare skool.
- 2.13 Klousule 13** maak voorsiening vir die invoeging van artikel 26A wat voorsiening maak vir die bepaling van 'n gedragskode vir lede van die beheerliggaam.
- 2.14 Klousule 14** maak voorsiening vir die invoeging van artikel 27A wat voorsiening maak vir die toelatingsouderdom tot onafhanklike skole en vrystellings daartoe.
- 2.15 Klousule 15** beoog die wysiging van artikel 41 en maak voorsiening vir die toegangskriteria vir leerders tot openbare skole.
- 2.16 Klousule 16** beoog die wysiging van artikel 42 van die WKPWSO ten opsigte van verpligte skoolbywoning.
- 2.17 Klousule 17** beoog die wysiging van artikel 43 van die WKPWSO om voorsiening te maak vir die algehele, gedeeltelike of voorwaardelike vrystelling van verpligte skoolbywoning as dit in die beste belang van die leerder is.
- 2.18 Klousule 18** beoog die wysiging van artikel 45 om voorsiening te maak vir die skorsings- en uitsettingsprosedures van leerders uit 'n openbare skool.
- 2.19 Klousule 19** beoog die invoeging van artikel 45A wat voorsiening maak vir die verbod op gevaarlike voorwerpe, onwettige dwelms en alkoholiese drank op skoolterreine of gedurende enige skoolaktiwiteit of geleentheid. Dit maak ook voorsiening vir die magtiging van deursoekings- en beslagleggingsprosedures, en vir dwelm- en alkoholtoetsing.
- 2.20 Klousule 20** beoog die invoeging van artikels 46A and 46B. Artikel 46A maak voorsiening vir die verbod op inisiasiepraktyke in openbare skole. Artikel 46B verbied politieke aktiwiteite op skoolterreine tydens skoolure.
- 2.21 Klousule 21** beoog die wysiging van artikel 48 van die WKPWSO deur voorsiening te maak vir die instelling van verteenwoordigende rade van leerders, die funksies en prosedures vir die instelling en verkiesing van verteenwoordigende rade van leerders, en vrystellings van die instelling van verteenwoordigende rade van leerders.
- 2.22 Klousule 22** beoog die wysiging van artikel 49 van die WKPWSO deur voorsiening te maak daarvoor dat openbare skole skoolgeld bepaal en hef behoudens 'n resoluë wat deur die meerderheid van ouers van leerders aanvaar word.
- 2.23 Klousule 23** beoog die invoeging van artikel 51A wat voorsiening maak vir die verbod op die betaling van ongemagtigde besoldiging of die gee van 'n finansiële

voordeel of voordeel in goedere aan staatsamptenare deur die skoolbeheerraad behoudens goedkeuring deur die Departementshoof.

2.24 Klousule 24 beoog die invoeging van artikels 54A, 54B and 54C. Artikel 54A maak voorsiening vir die toepassing van artikel 14 van die Wet op die Indiensneming van Opvoeders om van toepassing te wees op opvoeders in tydelike poste, opvoeders op vastetermykontrakte, en opvoeders op proef. Artikel 54B maak voorsiening vir die voorwaardes waaronder 'n opvoeder geag word van diens ontslaan te wees. Hierdie bepaling maak voorsiening vir opvoeders in tydelike poste, opvoeders op vastetermykontrakte, en opvoeders op proef. Artikel 54C maak voorsiening vir 'n tydperk vir die indien van 'n grief rakende die aanstelling of bevordering van 'n opvoeder of staatsamptenaar.

2.25 Klousule 25 beoog die wysiging van artikel 55 van die WKPWSO deur die vervanging van die verwysing na georganiseerde onderwysersverenigings deur verwysing na 'n vakbond wat 'n lid moet wees van die Raad op Arbeidsverhoudinge in die Onderwys.

2.26 Klousule 26 beoog die wysiging van artikel 63 van die WKPWSO ten opsigte van sake waaroor die Provinsiale Minister regulasies mag uitvaardig.

2.27 Klousule 27 beoog die vervanging van sekere uirdrukkings in die WKPWSO ten einde hierdie uitdrukkings in ooreenstemming te bring met die Provinsiale Grondwet van die Wes-Kaap, 1997, en toepaslike nasionale wetgewing.

3. KONSULTASIE

Interne werkwinkels, konsultasies en besprekings is binne die WKOD gehou. Die wysigings is verder noukeurig wetlik en grondwetlik deur die Hoofdirektoraat: Regsdienste ondersoek.

4. FINANSIËLE IMPLIKASIES VIR DIE STAAT

Geen.

5. WETGEWENDE BEVOEGDHEID

Die Provinsiale Minister verantwoordelik vir Onderwys in die Wes-Kaap is tevrede dat al die bepalings in die Konsepwetsontwerp binne die Provinsie se wetgewende bevoegdheid val.

INQAKWANA LOKUCACISA NGOKUBANZI:

[ ] Amagama abhalwe ngqindilili kwizibiyeli ezisisikwere abonisa loo magama ashiyelelweyo kwimithetho ekhoyo ngoku.

Amagama akrwelwe ngaphantsi ngomgca omde ocacileyo abonisa oko kuye kwafakwa kwimithetho ekhoyo ngoku.

IDRAFTI YOMTHETHO OYILWAYO

Wokufakela izilungiso kuMthetho weMfundo weZikolo zePhondo leNtshona Koloni, 1997, ukwenzela—

- ukulungelelanisa lo Mthetho noMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, 1996 (uMthetho 84 ka-1996) (*South African Schools Act, 1996 (Act 84 of 1996)*), ngokunxulumene neengcaciso-magama, ungqinelwano nemimiselo nemigangatho, ukudibanisa izikolo zikarhulumente, izikolo zikarhulumente ezingaqhubi kakuhle, ukuphathwa nokulawulwa ngobungcali kwezikolo zikarhulumente, imisebenzi yeenqununu zezikolo zikarhulumente, imisebenzi yamabhunga olawulo nolwabiwo lwaloo misebenzi, imigaqo yokuziphatha yamalungu yamabhunga olawulo; ubudala bokwamkelwa kwabafundi kwizikolo ezizimeleyo, ukwamkelwa kwabafundi kwizikolo zikarhulumente, ukuhamba isikolo okunyanzelekileyo nokuxolelwa ekuhambeni isikolo okulolu hlobo, ukunqunyanyiswa ekuyeni esikolweni kwabafundi nokugxothwa kwabafundi kwizikolo zikarhulumente, imikhwa yokukhwela abafundi esikolweni, amabhunga amele abafundi, kunye neefizi zesikolo kwizikolo zikarhulumente;
- ukwandisa amagunya oMphathiswa wePhondo ophathiswe ezemfundo ukwenzela ukuba abe nokumisela umgaqo-nkqubo wezemfundo kunye namagunya eNtloko yeSebe leMfundo leNtshona Koloni okuba yenze imithetho ethile;
- ukubonelela ngokuhlolwa kwezikolo ukulungiselela iinjongo ezithile kunye nokubonelela nokusekwa kwezikolo zabafundi abaneemfundo ezizodwa zemfundo;
- ukulawula ngokutsha ukusekwa nemisebenzi yebhunga lezemfundo lephondo;
- ukugunyazisa uMphathiswa wePhondo oxeliweyo ukuba amisele imimiselo nemigangatho emalunga neziseko zophuhliso ezisisiseko nokwazi ukwenza imisebenzi kwisikolo sikarhulumente;
- ukuthintela izixhobo eziyingozi, iziyobisi ezingekho mthethweni, kunye neziselo ezinxilisayo kumasango esikolo;
- ukuthintela imisebenzi yezopolitiko ezikolweni ngethuba lexesha lesikolo;
- ukuthintela intlawulo yemivuzo engagunyaziswanga kubaqeshwa abathile;
- ukubonelela ukuba ootitshala abathile baya kuthathwa ngokuba bagxothiwe kwiimeko ezithile;
- ukunciphisa ithuba lexesha lokufaka izikhalazo ezithile;
- ukwandisa amagunya oMphathiswa wePhondo oxeliweyo okwenza imimiselo;
- ukutshitshisa amabinzana-magama athile aphelelwe lixesha nangasangeni ndawo;
- kunye nokwenza isibonelelo ngemibandela enxulumene noku.

KUQINGQWA UMTHETHO yiPalamente yePhondo leNtshona Koloni, ngolu hlobo lulandelayo:

Ukutshintshaniswa kwesandulela soMthetho 12 ka-1997

1. Kutshintshaniswa esi sandulela silandelayo soMthetho weMfundo weZikolo zePhondo leNtshona Koloni, 1997 (uMthetho oyintloko) 5
- “EKUBENI iPhondo leNtshona Koloni likuvuma ukubaluleka kwayo yonke *imfundo* ekwenzeni abemi boyise ukungalingani kwexesha langaphambili ukwenzela ukuba bafikelele kuphuhliso lolwazi lwabo kwezoqoqosho oluya lusanda ngokhuphiswano nangokuntsonkotha kweli phondo, kuzwelonke nakumazwe ngamazwe; yaye 10
- EKUBENI, kuthe ngenxa yoku, kwaba kubaluleke gqitha ukuba bonke *abafundi* bakwazi ukufikelela kowona mgangatho uphezulu *wemfundo* esisiseko eli *phondo* elinako ukuyibonelela neya kuthi ixhase kwaye igcine imigaqo neemfundiso ezisisiseko *zoMgaqo-siseko* weRiphabliki yoMzantsi Afrika, 1996, ingakumbi amalungelo abantwana, lo gama ifuna owona mgangatho uphezulu wokumelwa 15
- kukuphendula ngendima yabo *abafundi*, *abazali* babo, amabhunga olawulo ezikolo, ootitshala namagosa.”.

Ufakelo lwesilungiso kwisiqendu 1 soMthetho 12 ka-1997

2. Isiqendu 1 soMthetho oyintloko sifakelwa isilungiso
- (a) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “*umntu ogunyazisiweyo*” le ngcaciso-gama ilandelayo: 20
- “*imfundo esisiseko*” kuthetha imfundo eqalela kwibakala R (lokungena okokuqala ngqa (*Reception*) ukuya kutsho kwibakala 12”;
- (b) ngokuguzula ingcaciso-gama ethi “**UMgaqo-siseko**” kwibinzana-magama “(uMthetho 108 ka-1996)”;
- (c) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “**UMgaqo-siseko**” le ngcaciso-gama ilandelayo: 25
- “*isixhobo esiyingozi*’ kuthetha
- (a) nayiphi na into okanye isixhobo esinokuqhushumba;
- (b) nawuphi na umpu okanye isixhobo serhasi; 30
- (c) nayiphi na into okanye isixhobo esinokusetyenziselwa ukwenzalakisa umntu emzimbeni okanye ukonakalisa iprophathi okanye esinokubangela emntwini ukungasebenzi kwamalungu omzimba okwethutyana (*temporarily paralysed*) okanye ukumkelwa yingqondo (*unconscious*); okanye— 35
- (d) nayiphi na into—
- (i) uMphathiswa kaZwelonke (*National Minister*) ayibhengeza njengento eyingozi phantsi koMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika ukulungiselela injongo yaloo Mthetho; okanye;
- (ii) uMphathiswa wePhondo (*Provincial Minister*) ayibhengeza ngesaziso kwiGazethi yePhondo (*Provincial Gazette*) njengento eyingozi ukulungiselela injongo yalo Mthetho”; 40
- (d) ngokutshintshanisa ingcaciso-gama ethi “*ibhunga lezemfundo*” ngale ngcaciso-gama ilandelayo:
- “**IBhunga lezeMfundo**’ kuthetha [**ibhunga lezemfundo**] IBhunga lezeMfundo lePhondo leNtshona Koloni elisekwe sisiqendu 11”;
- (e) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “utitshala” le ngcaciso-gama ilandelayo:
- “**UMthetho wezeNgqesho yooTitshala**” kuthetha uMthetho wezeNgqesho yooTitshala, 1998 (uMthetho 76 ka-1998)”;
- (f) ngokutshintshanisa ingcaciso-gama ethi “*intloko yezemali (financial head)*” ngale ngcaciso-gama ilandelayo: 50
- “*intloko yezemali*’ kuthetha uMphathiswa wePhondo othweswe imicimbi yezemali yephondo”;
- (g) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “*ihoste*le” le ngcaciso-gama ilandelayo: 55

- “*‘isiyobisi esingekho mthethweni’ kuthetha nasiphi na isiyobisi esichazwe kulo Mthetho Drugs and Drug Trafficking Act, 1992 (Act 140 of 1992) esisetyenziswa okanye esisemntwini ngokuchasene nesiqendu 4 saloo Mthetho*”;
- (h) ngokuguzula ezi ngcaciso-magama zithi 5
- “*‘IsiWisi-mithetho’* nale “*ILungu leSigqeba soLawulo (Member of the Executive Council)*”;
- (i) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “*uMphathiswa kaZwelonke*” le ngcaciso-gama ilandelayo:
- “*‘utitshala ose-ofisini’ kuthetha utitshala owenza iinkonzo—* 10
- (a) *zohlobo lobungcali—*
- (i) *njengengcali yemfundo (education specialist);*
- (ii) *njengengcali yemfundo enkulu (senior education specialist);*
- (iii) *njengesekela lengcali yemfundo eyintloko (deputy chief education specialist); okanye* 15
- (iv) *njengengcali yemfundo eyintloko (chief education specialist); okanye*
- (b) *zohlobo lolawulo—*
- (v) *njengomphathi weziko lemfundo; okanye*
- (vi) *njengentloko yesithili*”; 20
- (j) ngokuguzula le ngcaciso-gama ethi “*umbutho wabo bakumsebenzi wokufundisa*” (“*organised teaching profession*”);
- (k) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “*iGazethi yePhondo*” le ngcaciso-gama ilandelayo:
- “*‘UMphathiswa wePhondo’ kuthetha uMphathiswa wePhondo ophathiswe imicimbi yezemfundo kwiphondo*”;
- (l) ngokutshintshanisa ingcaciso-gama ethi “*isikolo*” ngale ngcaciso-gama ilandelayo:
- “*‘isikolo’ kuthetha isikolo sikarhulumente okanye isikolo esizimeleyo esithi [sibhalise abafundi kwibakala elinye okanye angaphezu koko ukuqalela kwibakala ziro ukuya kwibakala leshumi elinambini] sibonelele ngemfundo esisiseko, yaye kubandakanya ihostele yesikolo esilolu hlobo*”;
- (m) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “*igosa elijongene nokuhamba isikolo (school attendance officer)*” le ngcaciso-gama ilandelayo: 35
- “*‘iifizi zesikolo’ kuthetha iifizi zesikolo okuchatshazelwe kwisiqendu 49, yaye kubandakanya naluphi na uhlobo lomnikelo oyimali olwenziwa okanye oluhlululwa ngumntu ngokunxulumene nokuhamba isikolo okanye nokuthatha inxaxheba komfundi kuyo nayiphi na iprogram yesikolo sikarhulumente*”;
- (n) ngokufaka emva kwengcaciso-gama ethi “*isikolo esiyisekondari*” le ngcaciso-gama ilandelayo:
- “*‘UMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika’ kuthetha uMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, 1996 (uMthetho 84 ka-1996)*”;
- (o) ngokutshintshanisa ingcaciso-gama ethi “*lo Mthetho*” ngale ngcaciso-gama ilandelayo: 45
- “*‘lo Mthetho’ kubandakanya nemimiselo (regulations)*”;
- (p) ngokutshintshanisa ingcaciso-gama ethi “*ISebe leMfundo leNtshona Koloni*” ngale ngcaciso-gama ilandelayo:
- “*‘ISebe leMfundo leNtshona Koloni’ kuthetha isebe lephondo elijongene nemfundo kweli phondo*”.
- 50

Ufakelo lwesilungiso kwisiqendu 3 soMthetho 12 ka-1997

3. Isiqendu 3 soMthetho oyintloko sifakelwa isilungiso ngokutshintshanisa isiqendwana (1) ngesi siqendwana silandelayo:

- “(1) Phantsi kwemigaqo yoMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika [1996 55 (uMthetho 84 ka-1996),] noMgaqo-siseko, [ILungu leSigqeba soLawulo] uMphathiswa wePhondo unokuthi, apho kuyimfuneko, amaxesha ngamaxesha

- amisele umgaqo-nkqubo oya kulandelwa ngokumalunga nemfundo *kwizikolo* zephondo, **[kungashenxwanga nje kumgaqo-sikhokelo (*within the framework*) ngokuthathela ingqalelo le migaqo ilandelayo, eyile ukuba—**
- (a) ngamnye *umfundi* uya kuba nelungelo lokufumana *imfundo esisiseko [eqhelekileyo] kwisikolo sikarhulumente* esiqhelekileyo esona sikufuphi kuye, kangangoko oku kunokwenzeka; 5
- (b) ngamnye *umfundi* uya kuba nelungelo lokufikelela ngokufanayo **[ngokulinganayo] kwizikolo zikarhulumente;**
- (c) ngamnye *umfundi* uya kuba nelungelo lokufumana *imfundo [ngolwimi lwenkobe (mother tongue)] ngolwimi lwaseburhulumenteni okanye ngeelwimi azikhethayo, kubandakanywa nelungelo lokwenza [ulwimi lwakhe lwenkobe] naluphi na ulwimi lwaseburhulumenteni njengesifundo kangangoko oku kunokwenzeka;* 10
- (d) **[ngamnye *umfundi* uya kuba nelungelo lokufumana imfundo ngezenkolo kangangoko oku kunokwenzeka; yaye (e)] loo *mfundo* iya kuthi—** 15
- (i) *ibonelelwe ngokungqinelana neemfundo, [ulwazi, iziphiwo nomdla (ability, aptitude and interest)] ulwazi, iziphiwo nomdla wabafundi neemfundo zelizwe [yaye ingcebiso efanelekileyo iya kufumaneka kubafundi kangangoko oku kunokwenzeka];*
- (ii) *ijolise ekufikeleleni kumathuba ezemfundo afanayo kunye nokulungisa undonakele wexesha elidlulileyo kwimfundo eyayingalingani (redress of past education inequality);* 20
- (iii) *ikhuthaze umoya wentlonipho (culture of respect) ngokumalunga nokufundisa, nokufunda kumaziko emfundo;*
- (iv) *ikhuthaze umgangatho wemfundo ngokuthi ibekwe esweni yaye kuvavanywe ukwenziwa nokuqhutywa kwayo (through monitoring and evaluating delivery and performance) ngokuthi kuqeqeshwe ootitshala nabaphathi bezemfundo (education managers);* 25
- (v) *iqinisekise uthatho-nxaxheba ngokubanzi koluntu kuphuhliso lomgaqo-nkqubo wezemfundo nokumelwa kwabathathi-nxaxheba kumanqanaba olawulo azo zonke iinkalo zenkqubo yemfundo”.* 30

Ufakelo lwesilungiso kwisiqendu 7 soMthetho 12 ka-1997

4. Isiqendu 7 soMthetho oyintloko sifakelwa isilungiso—
- (a) ngokutshintshanisa umhlathana (ii) wesiqendwana (1)(g) ngalo mhlathana ulandelayo: 35
- “(ii) ukuqeshwa, ukuqhutywa, ezoluleko, amagunya, iimfanelo nemisebenzi (*duties and functions*) yabavavanyi (*examiners*), yeemodareyitha, yabagadi babaviwa, *yabamakishi (markers)*, nabanye abantu abankonzo zabo ziyimfuneko ngokunxulumene nokuqhutywa kweemviwo; kunye”
- (b) nangokongeza kumhlathi (g) wesiqendwana (1) le mhlathana ilandelayo 40
- “(iii) ulawulo nokuqhutywa kweemvavanyo ezenzelwa *esikolweni*; kunye
- (iv) *nokuqinisekisa umgangatho weemvavanyo zikazwelonke, zephondo okanye ezenzelwa esikolweni”.*

Ukufakwa kwesiqendu 7A kuMthetho 12 ka-1997

5. Esi siqendu silandelayo sifakwa emva kwesiqendu 7 soMthetho oyintloko: 45

“Ungqinelwano nemimiselo nemigangatho

- 7A.** (1) *UMphathiswa wePhondo* uya kuthi, ukungqinelana nemigaqo yokuphumeza (*implementation protocol*) echatshazelwe kwisiqendu 35 soMthetho woMgaqo-sikhokelo sokuLawula ubuDlelwane phakathi kooRhulumente, 2005 (*uMthetho 13 ka-2005*), (*Intergovernmental Relations Framework Act, 2005 (Act 13 of 2005)*), aqinisekise ukuthotyelwa— 50
- (a) kwemimiselo nemigangatho emiselwe nguMphathiswa kaZwelonke ngokweziqendu 5A, 6 (1), 20 (11), 35 no-48 (1) zoMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika;
- (b) ezona ziphumo nemigangatho esezantsi emiselwe ngokwesiqendu 6A soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika; kunye 55

- (c) nemigangatho yentsebenzo echatshazelwe kwingongoma 2(2) yeShedyuli 1 yoMthetho wezeNgqesho yooTitshala, (kwesi siqendu ebizwa kunye ngokuba “yimimiselo nemigangatho”).
- (2) *UMphathiswa wePhondo* uya kuqinisekisa ukuba umgaqo-nkqubo omiselwe libhunga lolawulo ngokweziqendu 5 (5) no- 6 (2) zoMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, ungqinelana nemimiselo nemigangatho. 5
- (3) *UMphathiswa wePhondo* uya kuthi, qho ngonyaka, anike ingxelo kuMphathiswa kaZwelonke ngobungakanani bokuthotyelwa kwemigaqo okanye, ukuba ayikhange ithotyelwe, abonise amanyathelo aya kuthathwa okwenza ukuba ithotyelwe. 10
- (4) Naluphi na uxambuliswano phakathi koMphathiswa kaZwelonke kunye noMphathiswa wePhondo ngokumalunga nokungathotyelwa kwemigaqo nemigangatho luya kuthi—
- (a) lusingathwe ngokungqinelana nemigaqo yolawulo ngobambiswano (*co-operative governance*) ekhankanywe kwisiqendu 41 (1) soMgaqo-siseko nangokwemigaqo yoMthetho woMgaqo-sikhokelo oLawula ubuDlelwane phakathi kooRhulumente, 2005 (*provisions of the Intergovernmental Relations Framework Act, 2005*); yaye 15
- (b) nanini na xa kukho imfuneko yoko, lulungiswe ngokungqinelana neSahluko 4 soMthetho woMgaqo-sikhokelo oLawula ubuDlelwane phakathi kooRhulumente, 2005. 20
- (5) *INTloko yeSebe leMfundo (Head of Department)* iya kuthobela yonke imimiselo nemigangatho ngethuba elithile lonyaka wesikolo sikarhulumente ngokuthi—
- (a) iqaphele izibonelelo eya kuthi ngazo kungqinelwane nemimiselo nemigangatho; 25
- (b) iqaphele iimeko ezingabeka emngciphekweni ukungqinelana oko (*risk areas for compliance*);
- (c) iqulunqe isicwangciso sokungqinelana (*compliance plan*) sephondo, nesiya kubonisa yonke imimiselo nemigangatho kunye nobungakanani bongqinelwano; 30
- (d) iqulunqe imigaqo (*protocols*) nezikolo yokuba kungqinelwane njani na nemimiselo nemigangatho yaye ilawule ezo meko ezingabeka emngciphekweni ungqinelwano; yaye 35
- (e) inike ingxelo kuMphathiswa wePhondo malunga nobunjani bongqinelwano nangamanyathelo achatshazelwe kwimihlathi (a) ukuya ku-(d), phambi kwe-30 Septemba kunyaka ngamnye.
- (6) *INTloko yeSebe leMfundo* iya kuthi—
- (a) ukungqinelana nemimiselo nemigangatho echatshazelwe kwisiqendu 5A soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika nesiqendu 20B salo Mthetho, imisele okona kusezantsi nokona kuphezulu ukwazi ukwenza imisebenzi (*determine the minimum and maximum capacity*) kwesikolo sikarhulumente ngokunxulumene nokubakho kwamagumbi okufundisela nootitshala, kwakunye neprogram yekharithulam yesikolo; yaye 45
- (b) ngokumalunga nesikolo sikarhulumente ngasinye kwiphondo, yazise eso sigqibo kusihlalo webhunga lolawulo lesikolo nakwinqununu, ngeleta ebhaliweyo, ungadlulanga umhla we-30 Septemba kunyaka ngamnye”.

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 9 soMthetho 12 of 1997 50

6. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa nesiqendu 9 soMthetho oyintloko:

“Ukuhlolwa kwezikolo [neehostele]

- 9. INTloko yeSebe leMfundo** inokuthi, nokuba ngaba kungokubanzi okanye kukwimeko ethile, igunyazise umntu, ngeleta ebhaliweyo, ukuba ahlole isikolo [okanye ihostele,], emva kokubhungisana nenqununu yesikolo [esichaphazelekayo], ukulungiselela injongo— 55
- (a) yokuvavanya indlela esiqhuba ngayo (*evaluating performance*) ngokungqinelana nemimiselo nemigangatho kazwelonke neyephondo;

- (b) yokubeka esweni ukungqinelana nemimiselo nemigangatho kazwelonke neyephondo.”.

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 11 soMthetho 12 ka-1997

7. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa nesiqendu 11 soMthetho oyintloko:

Ukusekwa nemisebenzi yeBhunga lezeMfundo (*Education Council*) 5

11. (1) Ngokwenjenje kusekwa iBhunga lezeMfundo eliya kwaziwa ngokuba liBhunga lezeMfundo leNtshona Koloni (*Western Cape Education Council*).

(2) *IBhunga lezeMfundo* liya kuthi—

- (a) licebise u*Mphathiswa wePhondo neSebe leMfundo leNtshona Koloni* ngokumalunga nemibandela ephathelele kwezemfundo, kubandakanywa imithetho nemimiselo (*laws and regulations*), ebhekiswe kulo ngu*Mphathiswa wePhondo* okanye lelo Sebe okanye elithi iBhunga lezeMfundo liyizise kwingqwalaselo yo*Mphathiswa wePhondo* okanye yelo *Sebe*; yaye 10

- (b) lenze loo misebenzi iyeminye njengoko linokuyinikwa phantsi *kwalo Mthetho* okanye kwawo nowuphina omnye umthetho. 15

(3) *UMphathiswa wePhondo* unokwenza imimiselo (*regulations*) enxulumene—

- (a) namahlelo (*categories*), amabanga emfundo nobude bethuba lokuba sesikhundleni kwamalungu *eBhunga lezeMfundo*; 20

- (b) ukuzaliswa kwezithuba ezivelileyo nokukhutshwa kwamalungu;

- (c) ukutyunjwa nemisebenzi yekomiti yolawulo (*executive committee*) ye*Bhunga lezeMfundo*;

- (d) nawo nawuphi na umbandela ongomnye ofunekayo ukwenzela ukulawulwa ngendlela eyiyo nokusebenza kwe*Bhunga lezeMfundo*. 25

(4) *IBhunga lezeMfundo* liya kwenziwa ngaba—

- (a) usihlalo nesekela-sihlalo abatyunjwe ngu*Mphathiswa wePhondo*;

- (b) inani labantu elimiselweyo elityunjwe yi*Ntloko yeSebe leMfundo* kubasebenzi bayo; 30

- (c) inani labantu elimiselweyo elityunjwe ngu*Mphathiswa wePhondo* kwabo abatyumbileyo ngendlela emiselweyo kumahlelo ngamahlelo akhankanywe kwisiqendwana (2)(a).

- (5) Isenzo se*Bhunga lezeMfundo* asiyi kuba sesingasebenziyo emthethweni (*shall not be invalid*) ngesizathu nje sokuba kukho isithuba (*vacancy*) kwi*Bhunga*. 35

- (6) Ilungu le*Bhunga lezeMfundo* elingaqeshwanga ngokusisigxina nguRhulumente linokuhlulwa kwiimali ezabelwe le njongo yi*Palamente yePhondo*, ezo zibonelelo njengoko u*Mphathiswa wePhondo* anokuthi, ngokubhungisana *nentloko yezemali (financial head)*, enze isigqibo ngazo. 40

(7) Imisebenzi yobubhalane (*administrative functions*) ye*Bhunga lezeMfundo* iya kwenziwa ngamagosa e*Sebe leMfundo leNtshona Koloni*.

- (8) *IBhunga lezeMfundo* liya kumisela imithetho yalo (*its own rules*) yokulawula iintlanganiso neenkqubo zezo iintlanganiso, ngokulawulwa yiloo *mimiselo (subject to the regulations)*”. 45

Ukufakwa kweziqendu 12A no-12B kuMthetho 12 ka-1997

8. Ezi ziqendu zilandelayo zifakwa emva kwesiqendu 12 soMthetho oyintloko:

“Ukudityaniswa kwezikolo zikarhulumente (*Merger of public schools*)

12A. (1) Phantsi kwesiqendwana (2), u*Mphathiswa wePhondo* unokuthi, ngesaziso kwi*Gazethi yePhondo*, adibanise *izikolo zikarhulumente* ezibini okanye ezingaphezu koko zibe *sisikolo* esinye. 50

(2) Phambi kokudibanisa *izikolo zikarhulumente* ezibini okanye ezingaphezu koko u*Mphathiswa wePhondo* uya—

- (a) kunika isaziso esibhaliweyo izikolo ezichaphazelekayo esicacisa injongo yokuzidibanisa; 55

- (b) kupapasha isaziso esinika izizathu zoko kudibanisa izikolo kucetywayo kwiphephandaba elinye okanye angaphezu koko afundwa kuloo ngingqi zikuyo *izikolo ezichaphazelekayo*;
- (c) kunika amabhunga olawulo *ezikolo ezichaphazelekayo* nabanye abantu abachaphazelekayo ithuba lokuveza izimvo kwithuba elingekho ngaphantsi kweentsuku eziyi-90 ukususela kumhla wesaziso esikhankanywe kumhlathi (b); 5
- (d) kuthathela ingqalelo ezo zimvo; yaye
- (e) kwaneliseka kukuba abaqeshi babasebenzi *kwizikolo zikarhulumente* babe bazithobele iimbophelelo zabo (*their obligations*) ngokungqinelana nomthetho wezabasebenzi osebenzayo. 10
- (3) Ukuba isikolo esinye okanye ezingaphezu koko kwezo ziza kudityaniswa ngokwesiqendwana (1) *zizikolo zikarhulumente* ezikumhlaba womnini wabucala (*private property*), *uMphathiswa wePhondo kwakhona uya—* 15
- (a) kwazisa umnini womhlaba wabucala ngenjongo yokudibanisa *izikolo ezichaphazelekayo*
- (b) kuthathela ingqalelo naziphi na iimbophelelo (*obligations*) zemvumelwano echatshazelwe kwisiqendu 14 so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*; 20
- (c) kuvula ingxoxo kwakhona ngazo naziphi na iimbophelelo zemvumelwano ekhoyo ukuba oko kuyimfuneko; yaye
- (d) kuxoxa ngemvumelwano entsha ngokwesiqendu 14 so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, ukuba *isikolo* esinye esichatshazelwe kwisiqendwana (1) siza kuba kumhlaba womnini wabucala. 25
- (4) *Isikolo* esinye esichatshazelweyo kwisiqendwana (1) siya kuthathwa *njengesikolo sikarhulumente*.
- (5) Zonke ii-asethi, amatyala, amalungelo neembophelelo *zezikolo* eziza kudityaniswa, ziya kuthi, ngokuxhomekeka kwiimeko (*conditions*) zaso nasiphi na isipho-mali (*donation*), imali yomyolelo welifa (*bequest*) okanye itrasti/uvimba (*trust*) ezichatshazelwe kwisiqendwana 37 (4) so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, zibe phantsi kwegunya *lesikolo* esinye. 30
- (6) (a) *Amabhunga olawulo ezikolo* ezidityanisiwayo aya kuba nentlanganiso phambi kokudityaniswa kwazo ukwenzela ukuba enze *ibhunga lolawulo* elinye lethutyana elenziwa ngawo onke amalungu *amabhunga olawulo* achaphazelakayo. 35
- (b) *Ibhunga lolawulo lethutyana* liya kwenza izigqibo ngebhaji nezinto ezingumahluko kwimigaqo yokuziphatha (*codes of conduct*) neefizi zesikolo, kwakunye nangawo nawuphi na umba ofanelekileyo koko kudityaniswa kwezikolo okanye okumiselwe ngumthetho, kude kwenziwe *ibhunga lolawulo lesikolo* elitsha elenziwe ngokweziqendu 23 no-28 zo*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*. 40
- (7) *Ibhunga lolawulo lesikolo sikarhulumente* esiza kudityaniswa, linokufaka isibheni ku*Mphathiswa kaZwelonke* esichasa isigqibo esichatshazelwe kwisiqendwana (1). 45

Ukuqatshelwa (Identification) kwezikolo zikarhulumente eziqhuba kakubi

- 12B.** (1) *INtloko yeSebe* iya kuthi, qho ngonyaka, kwingxelo echatshazelwe kwisiqendu 13A(1)(b) nakwezinye iingxelo ezifanelekileyo, ichaze nasiphi na *isikolo sikarhulumente* esiqhuba kakubi ngokumalunga nawo nawuphi na umba ekubhekiselelwe kuwo kwisiqendwana (2) (a), (b) okanye (c). 50
- (2) *INtloko yeSebe* iya kukhupha isaziso esibhaliweyo esiya kweso *sikolo* sichatshazelweyo kwisiqendwana (1) ukuba yanelisekile kukuba— 55
- (a) umgangatho wokuqhuba *kwabafundi* ungaphantsi kwemigamgatho (*below the standards*) emiselwe yiNkcazo yeKharithulam kaZwelonke (*National Curriculum Statement*) kwaye kubonakala ngathi uya kuhlala unjalo ngaphandle kokuba *iNtloko yeSebe* isebenzisa igunya layo ngokwalo Mthetho; 60

- (b) kubekho ukoyisakala mpela kwindlela *isikolo* esilawulwa ngayo okanye esiphethwe ngayo nokubangela ukuba kubeke emngciphekweni okanye kubonakale kungabeka emngciphekweni imigangatho yokupasa kwabafundi ; okanye
- (c) ukhuseleko *lwabafundi* okanye lootitshala nabasebenzi lusengozini. 5
- (3) Isaziso esibhaliweyo esichatshazelwe kwisiqendwana (2) siya kwazisa *isikolo* ukuba—
- (a) kwiintsuku eziyi-14 zokuziswa kwesaziso, sisiphendule isaziso; yaye
- (b) kwakamsinya nje kangangoko kunokwenzeka emva kokuphendula kwaso, sinike *iNtloko yeSebe* isicwangciso sokulungisa imeko. 10
- (4) *INtloko yeSebe* iya kuthatha onke amanyathelo afanelekileyo okunceda *isikolo* esiqatshelweyo *ngokwesiqendwana* (1) ukulungisa imeko yokuqhuba kakubi kwaso.
- (5) Ngaphandle kokusikela imida nobungakanani bamanyathelo achatshazelwe kwisiqendwana (4), *INtloko yeSebe* iya kucinga nzulu— 15
- (a) ngokuphumeza umgaqo wokungakwazi kwenza imisebenzi yaso (*incapacity code*) neenkqubo zomsebenzi ombi ekubhekiswa kuzo kwisiqendu 16 *soMthetho wezeNgqesho yooTitshala*;
- (b) ngokurhoxisa imisebenzi *yebhunga lolawulo* ngokwesiqendwana 8 (5) *sal*o Mthetho; okanye 20
- (c) ngokuqesha abantu ngokwesiqendu 25 *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, ukwenza imisebenzi okanye imisebenzi ecacisiweyo (*specified functions*) *yebhunga lolawulo*.
- (6) Ukunikwa iingcebiso kwenqununu njengoko kuchatshazelwe kwingongoma 2 (5)(b)(ii) yeShedyuli yokuqala ku*Mthetho wezeNgqesho yooTitshala* kungabandakanya ukuqesha komcebisi kwezemfundo (*academic mentor*) okanye ibambela nqununu (*substitute principal*) ukuba athathele kuye imisebenzi neemfanelo *zenqununu* kangangelo thuba limiselwe *yiNtloko yeSebe*. 25
- (7) Ukwenzela ukuba kuncedwe u*Mphathiswa kaZwelonke* ekwenzeni imisebenzi yakhe ekhankanywe kwisiqendu 8 *soMthetho woMgaqonkqubo wezeMfundo kuZwelonke, 1996, (uMthetho 27 ka-1996) (National Education Policy Act), 1996 (Act 27 of 1996), uMphathiswa wePhondo* uya kunika ingxelo ku*Mphathiswa kwiinyanga ezintathu* emva kokuphela konyaka wesikolo ngelo nyathelo lithathwe *yiNtloko yeSebe* malunga nesikolo sikarhulumente esiqhuba kakubi (*underperforming public school*). 30 35

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 13 soMthetho 12 ka-1997

9. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa nesiqendu 13 soMthetho oyintloko:

“Ukuphathwa nolawulo ngobungcali lootitshala kwizikolo zikarhulumente 40

13. (1) Phantsi kwalo *Mthetho naphantsi koMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika* ukuphathwa kwesikolo *sikarhulumente ngasinye* kuthweswe *ibhunga lolawulo* laso kwaye liya kwenza kuphela loo misebenzi nezo mbophelelo zilolo hlobo yaye lisebenzise kuphela loo malungelo amiselweyo (*prescribed*) yiloo Mithetho. 45

(2) *Ibhunga lolawulo* limi kwindawo yentembeko ngakwisikolo (*stands in a position of trust towards the school*).

(3) Phantsi kwalo Mthetho kunye [**nawuphi na omnye umthetho wephondo osebenzayo**] noMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, ulawulo ngobungcali lootitshala (*professional management*) lwesikolo sikarhulumente [**luthweswe**] luya kwenziwa yinqununu phantsi kwegunya leNtloko yeSebe. 50

(4) *INtloko yeSebe* [**mayidlulisele amagunya alolo hlobo kwinqununu yesikolo sikarhulumente nafunekayo kulawulo ngobungcali lootitshala nolwenziwa ngempumelelo (effective professional management)** lwesikolo sikarhulumente esilolu hlobo] inokusivala *isikolo sikarhulumente* okwethutyana kwimeko engxamisekileyo ukuba *iNtloko yeSebe* inenkolo yokuba ngokwezizathu ezivakalayo ubomi babafundi 55

nootitshala busengozini okanye kukho ingozi yokwenene yokwenzakala emzimbeni kwabo okanye kokonakaliswa kwepropathi.

(5) [Ukudluliselwa kwamagunya okuchatshazelweyo kwisiqendwana (4), kungarhoxiswa ngezizathu ezivakalayo] Xa iNtloko yeSebe isenza isigqibo ngokuba isikolo esichatshazelwe kwisiqendwana (4) kufanele sivulwe kwakhona, iNtloko yeSebe iya kwazisa ibhunga lolawulo nenqununu ngomhla isikolo esiya kuvulwa ngawo kwakhona. 5

(6) Inqununu okanye loo mntu utyunjwe yiNtloko yeSebe uya kwazisa ootitshala nabazali ngomhla ochatshazelwe kwisiqendwana (5).

(7) Ukuba isikolo sikarhulumente esitsha sibonelelwe ngokwesiqendu 12 soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika ulawulo lweso sikolo luya kuthweswa iNtloko yeSebe de kube kusekwe ibhunga lolawulo ngokwaloo Mthetho.” 10

Ukufakwa kwesiqendu 13A kuMthetho 12 ka-1997

10. Esi siqendu silandelayo sifakwa emva kwesiqendu 13 soMthetho oyintloko: 15

“Imisebenzi neemfanelo zenqununu yesikolo sikarhulumente”

13A. (1)(a) Inqununu yesikolo sikarhulumente imele iNtloko yeSebe kwibhunga lolawulo xa ikwenza oko njengegosa elisemthethweni njengoko kuchatshazelwe kwisiqendu 23 ((1) (b) no-24 (1) (j) zoMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika. 20

(b) Inqununu iya kulungisa ize ingenise kwiNtloko yeSebe ingxelo yonyaka emalunga—

(i) nokuqhuba kwabafundi kwizifundo kweso sikolo ngokunxulumene nezona ziphumo neyona migangatho nezona nkqubo zovavanyo zisezantsi zimiselwe nguMphathiswa kaZwelonke ngokwesiqendu 6A soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika; kunye 25

(ii) nangokusetyenziswa ngendlela eyiyo kwezibonelelo ezikhoyo.

(c)(i) Inqununu yesikolo sikarhulumente esiqatshelwe yiNtloko yeSebe ngokwesiqendu 12B, iya kuthi qho ngonyaka, phambi kokuqala kwekota yesikolo yokuqala, ilungise isicwangciso esicacisa ukuba ukuqhuba kakubi kwabafundi ezifundweni kuya kuphuculwa njani na esikolweni. 30

(ii) Isicwangciso sokuphucula ukuqhuba kwabafundi ezifundweni siya kuthi—

(aa) sisiwe kwiNtloko yeSebe ngaloo mhla umiselwe yiNtloko yeSebe; yaye 35

(bb) sandlalwe (tabled) phambi kwentlanganiso yebhunga lolawulo.

(iii) INtloko yeSebe ingasamkela isicwangciso sokuphucula ukuqhuba kakubi kwabafundi ezifundweni (academic performance improvement plan) okanye isibuyisele kwinqununu nezo ngecebiso zinokuba yimfuneko kwiimeko ezilolu hlobo. 40

(iv) Ukuba iNtloko yeSebe iyasamkela isicwangciso sokuphucula ukuqhuba kakubi kwabafundi ezifundweni, inqununu iya kuthi ingabethanga i-30 kaJuni, inike ingxelo kwiNtloko yeSebe nakwibhunga lolawulo ngenkqubela eyenziweyo ekuphunyezweni kweso sicwangciso. 45

(v) INtloko yeSebe inokuwuhlehlisa umhla ochatshazelwe kumhlathana (iv) xa kunikwa isizathu esivakalayo. 45

(2) Inqununu iya kuthi—

(a) ekulawuleni ngobungcali isikolo sikarhulumente okuchatshazelwe kwisiqendu 13(3), yenze imisebenzi yayo eya kubandakanya, kodwa ingapheleli kuphela kule— 50

(i) ukuphumeza zonke iiprogram zezemfundo nemisebenzi yekharithyulam (curriculum activities);

(ii) ukulawula bonke ootitshala nabasebenzi abanika inkxaso;

(iii) ukulawula izibonelelo ezincedisisa ukufunda nokufundisa nezinye izixhobo; 55

(iv) ukwenza imisebenzi edluliselwe kwinqununu yiNtloko yeSebe ngokwalo Mthetho;

(v) ukugcina ngokhuseleko zonke iirekhodi zesikolo; kunye

(vi) nokuphumeza imigaqo-nkqubo nemithetho;

- (b) iye kwaye ithathe inxaxheba kuzo zonke iintlanganiso *zebhunga lolawulo*;
- (c) inike *ibhunga lolawulo* ingxelo ngolawulo ngobungcali oluphathelele kwisikolo *sikarhulumente*;
- (d) incedise *ibhunga lolawulo* ekusingatheni imiba yoluleko emalunga nabafundi; 5
- (e) incedise *iNtloko yeSebe* ekusingatheni imiba yoluleko emalunga *nootitshala* nabasebenzi abanika inkxaso abaqeshwe yi*Ntloko yeSebe*;
- (f) yazise *ibhunga lolawulo* ngemigaqo-nkqubo nemithetho; yaye
- (g) inike imininingwana echanekileyo (*accurate data*) kwi*Ntloko yeSebe* xa icelwe ukuba yenze ngolo hlobo. 10
- (3) *Inqununu* iya kuncedisa *ibhunga lolawulo* ekwenzeni imisebenzi yalo neemfanelo zalo kodwa uncedo olulolu hlobo okanye uthatho-nxaxheba malungangquzulani noku—
- (a) imiyalelo ye*Ntloko yeSebe*; 15
- (b) imithetho okanye imigaqo-nkqubo;
- (c) naziphi na iimbophelelo (*obligations*) ngakwi*Ntloko yeSebe*, ngaku*Mphathiswa wePhondo* okanye ngaku*Mphathiswa kaZwelonke* okanye
- (d) umgaqo woMthetho wezeNgqesho yoo*Titshala neMimiselo yoLawulo IwaBasebenzi (Personnel Administration Measures)* emiselwe ngokwawo.”. 20

Ukufakwa kweziqendu 20A no-20B kuMthetho 12 ka-1997

11. Ezi ziqendu zilandelayo zifakwa emva kwesiqendu 20 soMthetho oyintloko:

“Izikolo zabafundi abaneemfuno zemfundo ezizodwa 25

20A. (1) *Isikolo sikarhulumente sabafundi abaneemfuno zemfundo ezizodwa* esichatshazelwe kwisiqendu 12(3) soMthetho we*Zikolo waseMzantsi Afrika* singenziwa—

- (a) *sisikolo* semfundo eneemfuno ezizodwa esibonelela ngemfundo *kubafundi* abanezithintelo ekufundeni; okanye 30
- (b) *sisikolo* semfundo eneemfuno ezizodwa esibonelela ngemfundo egxininisa kwinkalo ethile (*specialised focus*).

(2) *UMphathiswa wePhondo* unokuthi, phantsi kwemimiselo nemigangatho kazwelonke, *amisele ngommiselo (prescribe by regulation)* iikhrayitheriya zokwamkela abafundi, inkxaso-mali neendlela zolawulo zezikolo ezichatshazelweyo kwisiqendwana (1). 35

Imimiselo nemigangatho yeziseko zophuhliso ezingundoqo nokwazi ukwenza imisebenzi (*capacity*) kwizikolo zikarhulumente

20B. (1) Phantsi kwayo nayiphi na imimiselo nemigangatho esebenzayo echatshazelweyo kwisiqendu 146 (2) so*Mgaqo-siseko, uMphathiswa wePhondo* unokuthi, emva kokuthetha-thethana ne*Bhunga lezeMfundo*, amisele *ngommiselo* eyona mimiselo nemigangatho isezantsi efanayo yoku—

- (a) *iziseko zophuhliso zesikolo*;
- (b) ukwazi ukwenza imisebenzi kwesikolo ngokumalunga nenani labafundi isikolo esinako ukubamkela; kunye 45
- (c) namalungiselelo ezibonelelo ezincedisa ukufunda nokufundisa.

(2) Xa kumiselwa umgaqo-nkqubo ngokweziqendu 5 (5) no-6 (2) zoMthetho we*Zikolo waseMzantsi Afrika*, *ibhunga lolawulo* maliyithobele imimiselo nemigangatho echatshazelwe kwisiqendwana (1), kunye nayo 50 nayiphi na eminye imimiselo nemigangatho emiselwe ngu*Mphathiswa kaZwelonke* phantsi kwesiqendu 5A soMthetho we*Zikolo waseMzantsi Afrika*.

(4) *Ibhunga lolawulo* malithi kwithuba leenyanga eziyi-12, emva kokuba *uMphathiswa wePhondo emisele* imimiselo nemigangatho (*prescribed the norms and standards*) echatshazelweyo kwisiqendwana (1) okanye *uMphathiswa kaZwelonke emisele* imimiselo nemigangatho 55

echatshazelweyo kwisiqendu 5A soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, lijongisise kwakhona nawuphi na umgaqo-nkqubo elithe lawumisela ngokwesiqendu 5 (5) no-6 (2) saloo Mthetho ukuqinisekisa ukuba umgaqo-nkqubo ololu hlobo uyangqinelana nemimiselo nemigangatho.”

Ukufakwa kwesiqendu 21A soMthetho 12 ka-1997

5

12. Esi siqendu silandelayo sifakwa emva kwesiqendu 21 soMthetho oyintloko:

“Imisebenzi yawo onke amabhunga olawulo

- 21A.** (1) Phantsi kwalo *Mthetho naphantsi koMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, ibhunga lolawulo lesikolo sikarhulumente liya—*
- (a) kukhuthaza ezona zinto zilungiselela *isikolo* ngeyona ndlela ibhetele, yaye lizame kangangoko ukuqinisekisa uphuhliso lwaso ngokubonelela *ngemfundo* esemgangathweni kubo bonke *abafundi esikolweni*; 10
- (b) kwamkela (*adopt*) umgaqo-nkqubo; 15
- (c) kuqulunqa inkcazo engumnqophiso *wesikolo*; 15
- (d) kwamkela umgaqo wokuziphatha *wabafundi esikolweni*; 15
- (e) kunika inkxaso *inqununu, ootitshala* nabanye abasebenzi *besikolo* ekwenzeni imisebenzi yabo abayiqeqeshelweyo; 20
- (f) kulandela ngqo nawuphi na amanyathelo athathwe *yiNtloko yeSebe* ngokwesiqendu 16 soMthetho *wezeNgqesho yooTitshala* ukulungisa umba wokungakwazi kusebenza ngendlela eyiyo *kwenqununu* okanye *kukatitshala* ekwenzeni imisebenzi yabo ngempumelelo; 20
- (g) kumisela amaxesha osuku *lwesikolo* angqinelana nayo nayiphi na imiqathango yezengqesho esebenzayo *yootitshala* nabasebenzi *besikolo*; 25
- (h) kulawula yaye liphathe ipropathi *yesikolo*, nezakhiwo nemihlaba esimi kuyo *isikolo*, kubandakanywa *ihostele zezikolo*, kodwa ukusetyenziswa kwala magunya akuyi kuthi nangeyiphi na indlela kuphazamisane okanye kuthintele ngandlela yimbi ukuphunyezwa kwesigqibo esenziwe *nguMphathiswa wePhondo* okanye *yiNtloko yeSebe* ngokwawo nawuphi na umthetho okanye umgaqo-nkqubo; 30
- (i) kukhuthaza *abazali, abafundi, ootitshala* nabanye abasebenzi *esikolweni* ukuba benze iinkonzo ngokuzithandela *esikolweni*; 35
- (j) kunika iingcebiso *iNtloko yeSebe* malunga nokuqeshwa kootitshala *esikolweni*, phantsi *koMthetho wezeNgqesho yooTitshala* noMthetho wezoBudlelwane eMsebenzini, 1995 (UMthetho 66 ka-1995); 35
- (k) kunika iingcebiso *iNtloko yeSebe* malunga nokuqeshwa kwabasebenzi abangezootitshala *esikolweni*, phantsi *koMthetho weNkonzo kaRhulumente, 1994 (ISibhengezo 103 sika-1994)*, noMthetho wezoBudlelwane eMsebenzini, 1994 (UMthetho 103 ka-1994); 40
- (l) kunika iingcebiso ezichatshazelweyo kumhlathi (k) engekapheli amathuba amisiweyo achatshazelwe kwisiqendu 6 (3) (l) soMthetho *wezeNgqesho yooTitshala*; 40
- (m) ngesicelo *seNtloko yeSebe*, liya kuvumela ukusetyenziswa ngokufanelekileyo phantsi kweemeko zobulungisa ezimiselwe *yiNtloko yeSebe* kwezibonelelo *zesikolo* kwiiprogram zezemfundo ezingenziwa sisikolo; 45
- (n) kwenza yonke eminye imisebenzi ethweswe ibhunga lolawulo ngulo Mthetho okanye phantsi *kwalo Mthetho* okanye *koMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*; yaye 50
- (o) kwenza eminye imisebenzi engqinelana noMthetho *weZikolo waseMzantsi Afrika*, njengoko imiselwa *nguMphathiswa kaZwelonke kwiGazethi kaRhulumente*, okanye *nguMphathiswa wePhondo* ngesaziso *kwiGazethi yePhondo*. 50
- (2) *Ibhunga lolawulo* lingakuvumela ukusetyenziswa ngokufanelekileyo kwezibonelelo *zesikolo* ngabahlali, kwimicimbi eneenjongo zezentlalo nokunyusa ingxowa-mali *yesikolo*, phantsi kwezo meko zifanelekileyo nezobulungisa njengopko zinokumiselwa *libhunga lolawulo*, nezinokubandakanya ukubizwa kwentlawulo engena kwingxowa yesikolo. 55

(3) *Ibhunga lolawulo* linokuzibandakanya ngokuzithandela nombutho omele *amabhunga olawulo ezikolo zikarhulumente*.

(4) Phantsi kwalo *Mthetho*, no*Mthetho* wezoBudlelwane eMsebenzini, 1995, naphantsi kwawo nawuphi na omnye umthetho osebenzayo, *isikolo sikarhulumente* sinokudala izithuba zengqesho *zootitshala* size siqeshe *ootitshala* ukongeza kwezo zithuba zesikolo zabiwe ngokusemthethweni ngu*Mphathiswa wePhondo* ngokwesiqendu 5(1) so*Mthetho* weze*Ngqesho yooTitshala*.

(5) Phantsi kwalo *Mthetho*, no*Mthetho* wezoBudlelwane eMsebenzini, 1995, naphantsi kwawo nawuphi na omnye umthetho osebenzayo, *isikolo sikarhulumente* sinokudala izithuba zengqesho zabasebenzi abangezotitshala size siqeshe abasebenzi abangezotitshala ukongeza kwizithuba zesikolo ezabiwe ngokusemthethweni ngoko*Mthetho* weze*Nkonzo kaRhulumente*, 1994.

(6) *Utitshala* nomsebenzi ongengotitshala abaqeshwe kwizithuba sengqesho esidalwe ngokwesiqendwana (4) okanye (5) uya kuyithobela imiqathango emiselwe ukuqeshwa *kwizikolo zikarhulumente ngokwalo Mthetho*, no*Mthetho* wezoBudlelwane eMsebenzini, 1995, naphantsi kwawo nawuphi na omnye umthetho osebenzayo.

(7) *Isikolo sikarhulumente* sinokuqesha *utitshala* kwizithuba sengqesho esidalwe ngokwesiqendwana (4) kuphela ukuba *utitshala* lowo ubhalisile kwi*Bhunga looTitshala laseMzantsi Afrika (South African Council of Educators)*.

(8) Abasebenzi abachatshazelweyo kwiziqendu (4) no-(5) baya kuqeshwa ngokungqinelana neemfundiso ezisisiseko ezingundoqo nemigaqo ekhankanywe kwiziqendu 195 so*Mgaqo-siseko*, yaye imiba emayithathelwe ingqalelo xa kuqeshwayo, ibandakanya kodwa ingapheleli kuphela kule—

(a) isakhono (*ability*) somgqatswa;

(b) umgaqo wobulungisa kwezengqesho (*equity*);

(c) imfuno yokulungisa imeko yezenzo zentswelo-bulungisa zexesha eligqithileyo (*past injustices*); kunye

(d) nemfuno yokumelwa kwawo onke amaqela (*representivity*).

(9) Xa kusandlalwa ibhajethi yonyaka echatshazelweyo kwiziqendu 38 so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, *ibhunga lolawulo lesikolo sikarhulumente* liya kunika iinkcukacha ezaneleyo ngazo naziphi na izithuba zengqesho ezicetywayo ngokwesiqendwana (4) no-(5), kubandakanywa neendleko eziqikelelweyo ezinxulumene nokuqeshwa kwabasebenzi kwizithuba zengqesho ezilolo hlobo nendlela yokuhlangabezana neendleko ezicetywayo ezilolo hlobo.

(10) Nakuba kukho isiqendu 60 so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, uRhulumente akanakubekwa tyala ngaso nasiphi na isenzo okanye ukusilela ukwenza (*act or omission*) okwenziwe *sisikolo sikarhulumente* ngokunxulumene noxanduva lwaso ngokwemvumelwano (*contractual responsibility*) njengomqeshi ngokumalunga nabasebenzi abaqeshwe ngokwesiqendwana (4) no-(5).

(11) Phantsi kwayo nayiphi na imimiselo nemigangatho kazwelonke esebenzayo nemiselwa ngu*Mphathiswa kaZwelonke* ngokwesiqendu 20(11) so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, 1996, u*Mphathiswa wePhondo* unokumisela imimiselo nemigangatho ngesaziso kwi*Gazethi yePhondo* ngokumalunga neemali (*funds*) ezisetyenziselwa ukuqesha abasebenzi abakhankanywe kwiziqendwana (4) no-(5), kodwa imimiselo nemigangatho elolo hlobo mayingaze itolikwe njengeyenza uRhulumente abe ngu*Mqeshi kunye nalo (joint employer) kwabasebenzi abalolu hlobo*.”.

Ukufakwa kwesiqendu 26A so*Mthetho* 12 ka-1997

13. Esi siqendu silandelayo sifakwa emva kwesiqendu 20 so*Mthetho* oyintloko:

“Umgaqo wokuziphatha webhunga lolawulo

(1) *UMphathiswa wePhondo* uya kuthi, ngesaziso kwi*Gazethi yePhondo*, amisele umgaqo wokuziphatha wamalungu ebhunga lolawulo

lesikolo sikarhulumente emva kokubhungisana *nemibutho yamabhunga olawulo* kwiphondo, ukuba kuyasebenza oko.

(2) Umgaqo wokuziphatha okhankanywe kwisiqendwana (1) uya kujolisa ekwenzeni *isikolo* sibe yindawo ekukho kuyo imbeko nentlonipho nejonge ukufikelela kwiinjongo ezithile (*disciplined and purposeful school environment*) nezinikele ngokupheleleyo ekuphuculweni nasekulondolozweni kwezitraktsha zolawulo ezisemgangathweni *kwisikolo sikarhulumente*.

(3) Onke amalungu *ebhunga lolawulo* aya kulandela mbo umgaqo wokuziphatha.

(4) Umgaqo wokuziphatha uya kuba nenkqubo esemthethweni (*due process*), ekhusela izinto ezichaphazela (*interests*) amalungu *ebhunga lolawulo* kwiingxoxo zamatyala oluleko (*disciplinary proceedings*).

(5) *INtloko yeSebe* ingabunqumamisa okanye ibuphelise ubulungu belungu *lebhunga lolawulo* xa liwutyeshela umgaqo wokuziphatha emva ngokusemthethweni.

(6) Naliphi na ilungu lebhunga lolawulo linokubhena ku*Mphathiswa wePhondo* lichase eso sigqibo seNtloko yeSebe sokunqumamisa okanye sokuphelisa ubulungu, njengelungu lebhunga lolawulo“

Ukufakwa kwesiqendu 27A soMthetho 12 ka-1997

14. Esi siqendu silandelayo sifakwa emva kwesiqendu 27 soMthetho oyintloko:

“**Ubudala bokwamkelwa komfundi kwisikolo esizimeleyo (*independent school*)**

27A. (1) Ubudala bokwamkelwa komfundi kwisikolo esizimeleyo—

(a) kwibakala R yiminyaka emine eya kuba mihlanu nge-30 kaJuni kunyaka amkelwa ngawo

(b) *kwiBakala 1* ubudala yiminyaka emihlanu eya kuba mithandathu nge-30 kaJuni kunyaka amkelwa ngawo.

(2) Isikolo esizimeleyo sinokumamkela umfundi ongaphantsi kweminyaka yobudala echatshazelweyo kwisiqendwana (1) ukuba—

(a) kukho isizathu esifanelekileyo esinikwa *iNtloko yeSebe*; yaye

(b) umfundi uyangqinelana neekhrayitheriya ezichatshazelweyo sisiqendu 45A(c) soMthetho we*Zikolo waseMzantsi Afrika*

(3) Ukulungiselela iinjongo zesisqendwana (2)(a), ukuthi isizathu esifanelekileyo esinikwayo kuthetha—

(a) ukuba kungaboniswa ukuba kukho iimeko ezizodwa ezibangela ukuba kwamkelwe umfundi obudala bungaphantsi kobamkelekileyo ngenxa yokuba ukwamkelwa kwakhe kuyinto emlungiselela ngakumbi (best interest) loo mfundi; yaye

(b) ukwala ukumamkela umfundi lowo kuya kuba neziphumo ezibi kakhulu ezingabangela umonakalo omkhulu ekukhuleni komfundi (*severely detrimental to the learner's development*)”.

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 41 soMthetho 12 ka-1997

15. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa nesiqendu 41 soMthetho oyintloko:

“**Ukwamkelwa kwabafundi kwizikolo zikarhulumente**

41. (1) *Isikolo sikarhulumente* siya kwamkela *abafundi* size sibabonelele ngemfundo yeemfuno zabo zezemfundo ngaphandle kocalu-calulo olungafanelekile nolunjani na.

(2) *Ibhunga lolawulo lesikolo sikarhulumente* alinakwenza naluphi na uvavanyo olumalunga nokwamkelwa *komfundi kwisikolo sikarhulumente* okanye liyalele okanye ligunyazise *inqununu yesikolo* okanye omnye umntu ukuba aqhube olo vavanyo lunjalo.

(3) Akukho *mfundi* unokwalelwa ukwamkelwa *kwisikolo sikarhulumente* ngenxa yezizathu zokuba *umzali womfundi*—

- (a) akanako ukuhlawula okanye akazihlawulanga iifizi zesikolo ezimiselwe phantsi kwesiqendu 39 so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*;
- (b) akawuxhasi umnqophiso (*mission statement*) wesikolo; okanye
- (c) uyala ukungena kwimvumelwano ekuthi ngenxa yayo umzali avume ukurhoxa kwilungelo (*waives*) lokufuna naliphi na ibango lentlawulo ngenxa yokwenzakala (*claim for damages*) okubangelwe kukufunda kwaloo mfundi.
- (4)(a) Ubudala bokwamkelwa komfundi esikolweni kwisikolo sikarhulumente—
- (i) kwibakala R yiminyaka emine eya kuba mihlanu nge-30 kaJuni kunyaka amkelwa ngawo
- (ii) kwiBakala 1 ubudala yiminyaka emihlanu eya kuba mithandathu nge-30 kaJuni kunyaka awamkelwa ngawo.
- (b) Ngokuxhomekeka ekubeni kukho izithuba ezifanelekileyo esikolweni nezinye izibonelelo zezemfundo, i*Ntloko yeSebe* ingamamkela umfundi oneminyaka engaphantsi kobudala obamkelekileyo echatshazelwa kumhlathi (a) ukuba—
- (i) kukho isizathu esifanelekileyo esinikwa i*Ntloko yeSebe*; yaye
- (ii) umfundi uyangqinelana neekhrayitheriya ezichatshazelweyo sisiqendu 5(4)(c) so*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*
- (c) Ukulungiselela iinjongo zesiqendwana (b)(i), ukuthi isizathu esifanelekileyo esinikwayo kuthetha—
- (i) ukuba kungaboniswa ukuba kukho iimeko ezizodwa ezibangela ukuba kwamkelwe umfundi obudala bungaphantsi kobamkelekileyo ngenxa yokuba ukwamkelwa kwakhe kuyinto emlungiselela ngakumbi (*best interest*) loo mfundi; yaye
- (ii) ukwala ukumamkela umfundi lowo kuya kuba neziphumo ezibi kakhulu ezingabangela umonakalo omkhulu ekukhuleni komfundi.
- (5) Phantsi kwalo *Mthetho noMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, umgaqo-nkqubo wokwamkelwa komfundi kwisikolo sikarhulumente umiselwa libhunga lolawulo lesikolo.
- (6) Isicelo sokwamkelwa komfundi kwisikolo sikarhulumente siya kwenziwa kwi*Sebe leMfundo leNtshona Koloni* ngalo ndlela imiselwe yi*Ntloko yeSebe*.
- (7) Ukuba isicelo ngokwesiqendwana (6) saliwe, i*Ntloko yeSebe* iya kwazisa umzali ngencwadi ebhaliweyo ngokwaliwa kwaso nesizathu soko.
- (8) Nawuphi na umfundi okanye umzali owaliweyo ukwamkelwa kwisikolo sikarhulumente angafaka isibhenno esichasa eso sigqibo ku*Mphathiswa wePhondo*.”

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 42 so*Mthetho 12 ka-1997*

16. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa nesiqendu 42 so*Mthetho oyintloko*:

“Ukuhamba isikolo okunyanzelekileyo

42. (1) Ngokumalunga no*Mthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*, umzali ngamnye uya kwenza ukuba umfundi ngamnye oluxanduva lwakhe ahambe isikolo ngosuku lokuqala lokuhamba isikolo kulo nyaka umfundi afikelele kubudala beminyaka esixhenxe de kube lusuku lokugqibela lwalo nyaka umfundi aya kufikelela ngawo kubudala beminyaka elishumi elinesixhenxe okanye ibakala leshumi elinambini 12, nokuba yeyiphi na eyenzeka kuqala kunenye.
- (2) *UMphathiswa wePhondo* uya kuqinisekisa ukuba kukho izithuba ezaneleyo ezikolweni ukwenzela ukuba wonke umntwana ohlala kwiphondo ahambe isikolo njengoko kuyimfuneko ngokwesiqendwana (1).
- (3) Ukuba u*Mphathiswa wePhondo* akanako ukungqinelana nesiqendwana (2) ngenxa yokuba engenako ukukwenza oku (*lack of capacity*) ngomhla wokuqalisa ukusebenza ko*Mthetho oFakela iziLungiso kuMthetho weMfundo weZikolo zePhondo leNtshona Koloni*, 2010 (*Western Cape Provincial School Education Amendment Act, 2010*), uya

kuthabatha amanyathelo okulungisa nakuphi na oko kungabinako ukukwenza okulolu hlobo ngokukhawuleza kangangoko kunokwenzeka yaye uya kwenza ingxelo yonyaka kuMphathiswa kaZwelonke ngenkqubela ekufikelelwe kuyo ekwenzeni oko.

(4) Ukuba *umfundi* ofanele ukuhamba isikolo ngokunyanzelekileyo (*compulsory attendance*) ngokwesiqendwana (1) akabhalisanga okanye akaphumeleli ukuhamba *isikolo*, iNtloko yeSebe —

(a) inokuphanda iimeko zokungabikho *komfundi esikolweni*;
 (b) inokuthatha amanyathelo afanelekileyo okulungisa le meko; yaye
 (c) ukuba akaphumeleli amanyathelo okulungisa le meko, akhuphe isaziso esibhaliweyo esiya *kumzali womfundi* efuna kuthotyelwe nesiqendwana (1).

(5) Phantsi koMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, naphantsi kweminye imithetho esebenzayo—

(a) nawuphi na *umzali* ongenasizathu sifanelekileyo yaye emva kwesaziso esibhaliweyo esivela kwiNtloko yeSebe, angaphumeleli ukuthobela isiqendwana (1) unetyala lokwaphula umthetho kwaye uya kumelwa sisohlwayo ekugwetyweni kwakhe sokuhlawula imali okanye sokuvallelwa entolongweni ithuba elingekho ngaphezu kweenyanga ezintandathu;

(b) nawuphi na omnye umntu othi, ngaphandle kwesizathu esifanelekileyo, athintela *umfundi* ofanele ukuhamba isikolo okunyanzelekileyo ukuba aye esikolweni, uya kumelwa sisohlwayo ekugwetyweni kwakhe sokuhlawula imali okanye sokuvallelwa entolongweni ithuba elingekho ngaphezu kweenyanga ezintandathu;

Ukufakelwa kwezilungiso kwisiqendu 43 soMthetho 12 ka-1997

17. Isiqendu 43 soMthetho oyintloko sifakelwa izilungiso ngokutshintshanisa isiqendwana (1) ngesi siqendwana silandelayo:

“(1) INtloko yeSebe iya kuthi, yakufumana isicelo esibhaliweyo, nokuba ngaba sesethuba lonke elichaphazelekayo okanye seselo thuba yaye phantsi kwezo meko zilolo hlobo njengoko inokubona kufanelekile, ithi ngencwadi ebhaliweyo, imxolele umfundi ngokupheleleyo, okanye ngokuyinxenye okanye phantsi kwemiqathango (*entirely, partially or conditionally*) ekuhambeni isikolo okunyanzelekileyo okwaziswe phantsi kwisiqendu 42 ukuba oko kokona kulungiselela umfundi ngeyona ndlela ibhetele.”

Ufakela isilungiso kwisiqendu 45 soMthetho 12 ka-1997

18. Isiqendu 45 soMthetho oyintloko sifakelwa isilungiso ngokutshintshanisa isiqendwana (2) nezi ziqendwana zilandelayo:

“(2) Ibhunga lolawulo livumelekile, ngezizathu ezibambekayo nanjengenyathelo lokulumkela okungekenzeki, ukunqumamisa umfundi orhanelwa ngokuziphatha kakubi ukuba aye *esikolweni*, kodwa linokunyanzelisa nje kuphela ukunqunyanyiswa emva kokuba *umfundi* enikwe ithuba elililo lokuveza izimvo ngokunxulumene nokunqunyanyiswa oko.

(3) *Ibhunga lolawulo* liya kuqhuba iingxoxo zetyala loluleko ngendlela ekhankanywe kwisiqendu 8 soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika ngokubhekiselele *kumfundi* zingadlulanga iintsuku ezisixhenxe zesikolo emva kokunqunyanyiswa *komfundi*.

(4) Ukuba iingxoxo zetyala loluleko aziqhutywanga kwiintsuku ezisixhenxe zesikolo emva kokunqunyanyiswa *komfundi*, *ibhunga lolawulo* liya kufumana imvume yeNtloko yeSebe yokuqhubela phambili nokunqunyanyiswa *komfundi*.

(5) *Ibhunga lolawulo* livumelekile ukuthi, xa *umfundi* efunyenwe enetyala lokuziphatha kakubi ngethuba lokuqhutywa kweengxoxo zetyala loluleko ezikhankanywe kwisiqendu 8 soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika—

(a) liwise isigwebo sokunqunyanyiswa *komfundi* ithuba elingekho lide kuneentsuku ezisixhenxe zesikolo okanye naso nasiphi na isohlwayo esikhankanywe kumgaqo wokuziphatha *wesikolo sikarhulumente*; okanye
 (b) linike ingcebiso iNtloko yeSebe yokuba agxothwe *umfundi kwisikolo sikarhulumente*.

- (6) *INtloko yeSebe* iya kuqwalasela ingcebiso eyenziwe *libhunga lolawulo* elikhankanywe kwisiqendwana (5) (b) yaye iya kwenza isigqibo malunga nokuba ngaba mayimxothe okanye ingamxothi *umfundi* zingaphelanga iintsuku ezili-14 zokufumana ingcebiso.
- (7) *Ibhunga lolawulo* livumelekile ukuba likunqumamise okanye likwandise ukunqunyanyiswa *komfundi* ithuba elingekho ngaphezulu kweentsuku ezili-14 *zesikolo* lo gama *iNtloko yeSebe* isenza isigqibo sokuba ngaba mayimxothe na okanye ingamxothi *umfundi* kwisikolo *sikarhulumente*. 5
- (8) *Umfundi okwisikolo semfundo sikarhulumente* unokugxothwa kuphela—
- (a) yiNtloko yeSebe; yaye 10
- (b) ukuba ufunyenwe enetyala lokuziphatha kakubi kakhulu emva kokuqhutywa kweengxoxo zetyala loluleko ezikhankanywe kwisiqendu 8 *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*.
- (9) *UMphathiswa wePhondo* uya kumisela ngesaziso *kwiGazethi yePhondo*—
- (a) ukuziphatha *komfundi* kwisikolo *sikarhulumente* okunokuthiwa sisenzo sokuziphatha kakubi; 15
- (b) amanyathelo eengxoxo zetyala loluleko aya kulandelwa ngamatyala alolu hlobo; 20
- (c) imigaqo yenkqubo esemthethweni ekhusela iimfuno *zomfundi* nezakhe nabani na ongomnye ochaphazelekayo kwiingxoxo zoluleko.
- (10) *Umfundi* okanye *umzali womfundi* ogxothiweyo *esikolweni sikarhulumente* angenza *isibheni esichasa* isigqibo *seNtloko yeSebe* asenze *kuMphathiswa wePhondo* zingadlulanga iintsuku ezili-14 *zesikolo* zokufika kwesaziso sokugxothwa.
- (11) Ukuba *umfundi* onyanzelekileyo ukuba aye esikolweni ngokwesiqendu 42(1) uyagxothwa *esikolweni sikarhulumente*, *iNtloko yeSebe* iya kwenza amanye amalungiselelo okufakwa kwakhe *esikolweni sikarhulumente*. 25
- (12) *Umfundi* owenze isibheni ngendlela ekhankanywe kwisiqendwana (10), uya kuthi, lo gama esalindele esi sibheni, avunyelwe ukuba afikelele *kwimfundo* ngohlobo ekugqitywe ngalo *yINtloko yeSebe*.
- (13) *INtloko yeSebe*, ekugqibeni kwayo ngendlela yokuhamba kwakhe isikolo ekhankanywe kwisiqendwana (12)—
- (a) iya kuthatha amanyathelo afanelekileyo okukhusela amalungelo abanye *abafundi abasesikolweni sikarhulumente*; yaye 30
- (b) angacinga ngenye indlela yokufundisa *umfundi* okhankanywe kwisiqendwana (12). 35
- (14) Ukuba *iNtloko yeSebe* ithatha isigqibo sokuba iingamxothi *umfundi* njengoko kuchatshazelwe kwisiqendwana (8), *iNtloko yeSebe* ivumelekile ukuba, emva kokuthetha-thethana *nebhunga lolawulo*, iwise isohlwayo esifanelekileyo *kumfundi*.
- (15) Ukuba *iNtloko yeSebe* ithatha isigqibo sokuba ingawisi sohlwayo *kumfundi*, *iNtloko yeSebe* iya kuwubhekisa lo mba *kwibhunga lolawulo* ukufumana isohlwayo esisesinye, esingekokugxothwa, ngokomgaqo wokuziphatha ochatshazelwe kwisiqendwana (1). 40
- (16) *Ibhunga lolawulo* liya kuphumeza isohlwayo esichatshazelwe kwisiqendwana (14).” 45

Ukufakwa kwesiqendu 45A kuMthetho 12 ka-1997

45

19. Esi siqendu silandelayo sifakwa emva kwesiqendu 45 soMthetho oyintloko:

“Ukuthintelwa kokuphathwa kwezixhobo eziyingozi, iziyobisi ezingekho mthethweni notywala obunxiliso kumasango esikolo

45A. (1) Ngaphandle kokuba kugunyaziswe *yinqununu*, akukho mntu uvumelekileyo ukuba eze naso nasiphi na *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso okanye *isiyobisi esingekho mthethweni* kumasango *esikolo* okanye abe nesixhobo esilolu hlobo kuye, isiyobisi okanye utywala obunxiliso kumasango *esikolo* okanye ngexesha lawo nawuphi na umsebenzi *wesikolo* okanye isiganeko sesikolo. 50

(2) *Inqununu* okanye umntu amgunyazisileyo unako— 55

(a) Ukusetsha aggqogqe nawuphi na *umfundi*, okanye ipropathi yakhe nawuphi na *umfundi*, ukukhangela *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso okanye *isiyobisi esingekho mthethweni* kwimihlaba

- yesikolo* okanye ngexesha lomsebenzi okanye lesiganeko *sesikolo*; yaye
- (b) ukohlutha nasiphi na *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso nesiyoobisi *esingekho mthethweni*, esifunyenwe ngethuba lokusetsha.
- (3) Umntu owenza usetsho oluchatshazelwe kwisiqendwana (2) uya kukwenza oko ngendlela apha efanelekileyo nengqinelanayo neenjongo zokusetsha. 5
- (4) Apho ukusetsha okuchatshazelwe kwisiqendwana (3) kubandakanya ukusetshwa emzimbeni kwakhe nawuphi na *umfundi*, loo mntu usetsha umfundi— 10
- (a) akanako ukufuna ukuba umfundi akhulule naziphi na iimpahla ngaphandle kweempahla ezingaphezulu;
- (b) uya kuba ngowesini esinye neso *somfundi*, yaye
- (c) unokwenza usetsho kuphela xa kukho omnye wootitshala okwasisini esinye *nesomfundi*. 15
- (5) Ukuba kuthi, ngenxa yokusetsha okanye ngenxa yengcaciso ethembakeleyo efunyenweyo, okanye ngaso nasiphi na isizathu esisesinye, *inqununu* ibe nesizathu esifanelekileyo sokukholelwa ukuba kukho *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso okanye *isiyoobisi esingekho mthethweni*, zifihlwe emzimbeni okanye kumntu lowo *ungumfundi* othile, *inqununu* inokucela ilungu leNkonzo yamaPolisa aseMzantsi Afrika (*member of the South African Police Service*) ukuba liwusetshisise umzimba waloo *umfundi*, okungathetha ukukhululwa kweempahla zokunxiba. 20
- (6) Nasiphi na *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso okanye *isiyoobisi esingekho semthethweni* ezihluthiweyo ziya— 25
- (a) kulebelishwa ngokucacileyo nangokuchanekileyo kube nazo zonke iinkcukacha, ezibandakanya—
- (i) apho bufumaneke khona kwaye, ukuba kufanelekile, igama *lomfundi* obufunyenwe kuye; 30
- (ii) ixesha nomhla wokusetshwa nokohluthwa;
- (iii) inombolo yesalathiso sesiganeko; (*incident reference no.*)
- (iv) igama lomntu owaqhuba usetsho;
- (v) igama likatitshala ekwaketshwe ekhona, apho kusebenzayo oku; yaye 35
- (vi) naziphi na iinkcukacha ezingayimfuneko ukuqaphela into leyo kunye nesiganeko;
- (b) kurekhodwa kwincwadi yeerekhodi *yesikolo*; zize
- (c) zinikezelwe kwilungu leNkonzo yamaPolisa aseMzantsi Afrika ngoko nangoko ukwenzela ukuba zichithwe ngokwesiqendu 31 soMthetho weNkqubo kumaTyala eSizi, 1977 (UMthetho 51 ka-1977) (*Criminal Procedure Act*), 1997 (*Act 51 of 1977*). 40
- (7) Ukuba iPolisa alikwazi kusithatha *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso okanye *isiyoobisi esingekho mthethweni esikolweni* ngoko nangoko, *inqununu* okanye lowo idlulisele kuye amagunya uya— 45
- (a) kusithatha *isixhobo esiyingozi*, utywala obunxiliso okanye *isiyoobisi esingekho mthethweni* asise kwesona sikhululo samapolisa sikufutshane; aze
- (b) anikezele *ngesixhobo esiyingozi*, ngotywala obunxiliso okanye *ngesiyoobisi esingekho mthethweni* emapoliseni ukuba azichithe ngokwesiqendu 31 soMthetho weNkqubo kumaTyala eSizi, 1977 (*Criminal Procedure Act*, 1977). 50
- (8) Ipolisa elamkela *isixhobo esiyingozi*, *isiyoobisi esingekho semthethweni* okanye utywala obunxiliso liya kukhupha irisithi yaseburhulumenteni liyinike *inqununu* okanye lowo idlulisele kuye amagunya 55
- (9) *Inqununu* okanye lowo idlulisele kuye amagunya unokwenza uvavanyo lomchamo okanye nalo naluphi na uvavanyo olungaphazamisaniyo nelungelo labucala kuye nawuphi na *umfundi* ukuba *inqununu* inesizathu esifanelekileyo sokurhanela ukuba *umfundi* — (a) uphethe okanye usebenzisa *isiyoobisi esingekho mthethweni* okanye utywala obunxiliso; okanye (b) uphantsi kwempembelezo zotywala obunxiliso 60

okanye izyobisi ezingekho mthethweni ngexesha lesikolo okanye inqubo yesikolo.

(10) *Umfundi* ochatshazelwe kwisiqendwana (9) angenziswa uvavanyo lomchamo okanye olunye uvavanyo olungangeneleli kangako kwizinto eziyimfihlo yakhe (*non-invasive test*) *Iweziyobisi ezingekho mthethweni* okanye lotywala kuphela ukuba— 5

- (a) uvavanyo lwenziwa ngumntu wesini esifanayo *nesomfundi*;
- (b) ukuba lwenziwa kwindawo ebucala;
- (c) kukhona ingqina elingumntu omdala, lesini esinye neso *somfundi*;
- (d) isampula ilebhelishwe ngokucacileyo nangokuchanekileyo ibhalwe iinkcukacha ezipheleleyo njengoko zikhankanyiweyo kwisiqendwana (6), kunye neenguqu eziyimfuneko; yaye 10
- (e) kusetyenziswa isixhobo esichatshazelwe kwisiqendwana 8A(11) *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*.

(11) *Inqununu* okanye lowo idlulisele kuye amagunya uya kuthi— 15

- (a) kungaphelanga usuku olunye lomsebenzi, ukuba kunokwenzeka oko, axelele *umzali womfundi* ochaphazelekayo ukuba kwenziwe uvavanyo okanye ukusetsha nokuhlutha izinto ngokunxulumene *nomfundi*; yaye
- (b) axelele umfundi nomzali ngesiphumo sovavanyo ngoko nangoko emva kokuba sifumaneka. 20

(12) Umntu osebenzisa igunya phantsi kwesi siqendu unokusebenzisa loo mandla njengoko kufanelekileyo kwezo meko kufuneka asebenzise elo gunya.

(13) *Umfundi* angasiwa kwiingxoxo zetyala loluleko ukuba— 25

- (a) umfundi unesixhobo esiyingozi, utywala obunxiliso okanye *umesiyobisi esingekho semthethweni* ngexesha lesikolo ; okanye
- (b) umfundi uthe kuvavanyo kwafumaniseka ukuba usebenzisa utywala obunxiliso okanye *isiyobisi esingekho semthethweni* phantsi kwemeko ekhankanywe kwisiqendwana (10). 30

(14) Naziphi na iingxoxo zetyala loluleko ngokunxulumene *nomfundi* ziya kuqhutywa ngokomgaqo wokuziphatha okhankanywe kwisiqendu 45(1).

(15) Kwesi siqendu—

- (a) “isinxibo sangaphandle” kuthetha— 35
  - (i) nasiphi na isinxibo esinxitywayo esingesiso esinxitywa sithi nca emzimbeni okanye ngaphezu kwesinxibo esinxitywe njengesangaphantsi; okanye
  - (ii) umnqwazi, izihlangu, iibhuti, iiglavu okanye isikhafu;
- (b) “ipropathi” ngokunxulumene *nomfundi* kubandakanya naziphi na iimpahla *umfundi* anolawulo okanye ekukhangeleka enolawulo lwazo. 40

Ukufakwa kwesiqendu 46A no-46B kuMthetho 12 ka-1997

20. Ezi ziqendu zilandelayo zifakwa kwisiqendu 46 soMthetho oyintloko:

“Ukuthintelwa kwenkqubo yokukhwela abafundi abafikayo

46A. (1) Umntu makangaze enze okanye athathe inxaxheba kuzo naziphi 45
na iinkqubo zokukhwela *umfundi* ofikayo *esikolweni*.

(2) (a) Nabani na ophula isiqendwana (1) unetyala lokuziphatha kakubi kwaye kuya kuthathwa inyathelo loluleko ngakuloo mntu ngokungqinelana nomgaqo wokuziphatha, okhankanywe kwiSiqendu 13 okanye 45(1) *salu Mthetho* okanye okwiShedyuli 2 *yoMthetho wezeNgqesho yooTitshala*. 50

(b) Ukongeza kumhlathi (a), *umfundi* uvumelekile ukuba athathele inyathelo umntu okanye iqela eliye lalukuhla laza lanyanzelisa loo *mfundi* ukuba enze okanye athathe inxaxheba kuzo naziphi na iinkqubo zokukukhwela abafundi abafikayo.

(3) Ukulungiselela iinjongo *zalo Mthetho*, ‘iinkqubo zokukhwela abafundi’ kuthetha nasiphi na isenzo esithi ngethuba lokukhwela abafundi, lokungenisa, okanye lokuzibandakanya, okanye njengomqathango wokuqhubeka nobulungu, *isikolo*, iqela, izinto ezenzeka ngexesha lesikolo okanye izinto ezenzeka emva kwamaxesha okufunda esikolo (*intramural*) 55

- or extramural activities*), ezemidlalo phakathi kwamaqela *ezikolo*, okanye izinto ezithi
- (a) zibeke engozini ingqondo okanye impilo ngokwasemzimbeni okanye ukhuseleko lomntu;
- (b) zinyashe ixabiso lomntu ngokwasendalweni ngokuthi zithathe abanye njengezinto ezingento ezingaphantsi ngexabiso kunabanye; 5
- (c) zenze abanye benze izenzo ezithoba isidima sabo okanye izenzo zobundlobongela ezinyasha ingqinisekiso oyinikwa ngumgaqo-siseko yesidima sobuntu kuMqulu waMalungelo (*Bill of Rights*);
- (d) zinyashe amalungelo asisiseko neemfundiso ezisisiseko ezixhasa *uMgaqo-siseko*; 10
- (e) zithintele ukukhula komoya wedemokhrasi yenene enika umntu ngamnye ilungelo lokuthathwa njengofanele ukuhlonitshwa nenkathalo; okanye
- (f) zitshabalalise ipropathi karhulumente okanye eyabucala”. 15

Ukuthintelwa kwemisebenzi yezopolitiko ngexesha lesikolo

- 46B.** (1) Ixesha *lesikolo* liya kusetyenziselwa imisebenzi yokufunda kuphela.
- (2) Akukho mntu makenze imisebenzi yemibutho yezopolitiko kumasango *esikolo* ngexesha *lesikolo* kubandakanywa— 20
- (a) ukugaya inkxaso;
- (b) ukuqhuba iirali;
- (c) ukusasaza uncwadi lwemibutho yezopolitiko; kunye
- (d) nokuxhoma iiphowusta. 25
- (3) *Ibhunga lolawulo* okanye *inqununu* mayingaze ivumele umbutho wezopolitiko okanye ilungu laloo mbutho ukuba lenze imisebenzi yemibutho yezopolitiko *esikolweni* ngexesha *lesikolo*.
- (4) Masingaze *isikolo* sivumele ukuxhonywa kwezinto ezifundwayo zemibutho yezopolitiko ngaphakathi kumasango *esikolo*, ezingezizo izinto zokufunda ezimiselweyo yikharithulam. 30
- (5) Ukulungiselela iinjongo zesi siqendu, ‘ixesha *lesikolo*’ kuthetha amaxesha osuku *lwesikolo* ekufikelelwa esigqibeni ngawo *libhunga lolawulo* phantsi kwesiqendu 21A (1) (g), kunye nalo naliphi na elinye ixesha ekuqhubeka ngalo izifundo okanye imisebenzi eqhubeka emva kwamaxesha okufunda (*curricular or extra curricular activities*) kumasango *esikolo*. 35
- (6) Ukuba *ibhunga lolawulo* livumela ukuba amasango *esikolo* asetyenziswe liqela lezopolitiko, malikwenze oko ngokungqinelana noMgaqo-siseko kunye nalo Mthetho.”

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 48 soMthetho 12 ka-1997 40

21. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa nesiqendu 48 soMthetho oyintloko:

“Ibhunga elimele abafundi

- 48.** (1) *Ibhunga elimele abafundi esikolweni* liya kusekwa *kwisikolo sikarhulumente* ngasinye esibhalisa *abafundi kwibakala* lesibhozo okanye elingaphezulu, kwaye *ibhunga elilolu hlobo* kuphela kombutho omele *abafundi* owaziwayo nosemthethweni *esikolweni*. 45
- (2) Phantsi kwalo mgaqo-nkqubo ngokwesiqendu 3 (4) (g) soMthetho woMgaqo-nkqubo weMfundo kaZwelonke (UMthetho 27 ka-1996), *uMphathiswa wePhondo* uya kuthi, ngesaziso *kwiGazethi yePhondo*, amisele imisebenzi nenkqubo zokusekwa nokunyulwa kwamabhunga amele abafundi. 50
- (3) *UMphathiswa wePhondo* unokuthi, ngesaziso *kwiGazethi yePhondo*, anike uxolelo *isikolo sikarhulumente esinabafundi abaneemfuno zemfundo ezizodwa* ekubeni singqinelane nesiqendwana (1) ukuba akukho ndlela yokuba kusekwe *ibhunga labafundi esikolweni*”. 55

Ukutshintshaniswa kwesiqendu 49 soMthetho 12 ka-1997

22. Esi siqendu silandelayo sitshintshaniswa neSiqendu 49 soMthetho oyintloko:

“Iifizi zesikolo kwizikolo zikarhulumente

49. (1) Phantsi koMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, iifizi zesikolo zinokumiselwa zize zibizwe *kwisikolo sikarhulumente* kuphela ukuba isigqibo sokwenjenjalo samkelwe luninzi *lwabazali* abaye kwintlanganiso ekubhekiselelwe kuyo kwisiqendu 38 (2) saloo Mthetho. 5
- (2) Isigqibo esichatshazelwe kwisiqendwana (1) siya kunika-
- (a) ixabiso *leafizi zesikolo* eziya kuhlawulwa; 10
- (b) iikhrayitheriya nemigaqo efanayo yokunika uxolelo olupheleleyo, oluyinxenye okanye olunemiqathango abazali abangenako ukuhlawula *iifizi zesikolo*, kunye
- (c) ibhajethi *yesikolo* ebonisa ixabiso eliqikelelwayo lokwanda—
- (i) kweempawu ezibonisa izezo zokungafuni kuhlawula *iifizi zesikolo*; kunye 15
- (ii) nenani lilonke loxolelo olupheleleyo, oluyinxenye okanye olunemiqathango olunikwe abazali ngokwemimiselo echatshazelwe kwisiqendu 39 (4) *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*.
- (3) *Ibhunga lolawulo* liya kuphumeza isigqibo esithathwe kwintlanganiso echatshazelwe kwisiqendwana (1). 20
- (4) Masingaze *isikolo sikarhulumente* sibize naziphi na iifizi zobhaliso, zezolawulo okanye ezinye iifizi, ngaphandle *kwefizi zesikolo* ezichazwe kwisiqendu 1.
- (5) Masingaze *isikolo sikarhulumente* sibize kumzali *womfundi* iifizi *zesikolo* ezahlukeyo *kwibakala* elinye nabanye ngokususela kwikharithulam okanye kwikharithulam yangaphandle kwamagumbi okufundisela. 25
- (6) *UMphathiswa wePhondo* uya kuqaphela aze enze uluhlu lwazo zonke *izikolo* ezikhankanywe kwisiqendu 39(7) *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, kwiphondo*. 30
- (7) *Izikolo* ezichatshazelwe kwisiqendu 39(7) *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika* zingathi, nakuba kukho eso siqendu, zibize *iifizi zesikolo* ukuba zifumana ngaphantsi komlinganiselo onikwa izikolo ezingabizi zifizi (*no fee threshold*) ekubhekiselelwe kuwo kwisiqendwana 39(8) *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika* osuka *kwiSebe leMfundo leNtshona Koloni*. 35
- (8) Ilungelo *lesikolo* lokubiza *iifizi zesikolo* ngokwisiqendu (7) malingadluli kwisixa esilingana nemali efunyenweyo ukuba isixa semali kanye esifunyenwe kuRhulumente sixhuzulwa kumlinganiselo osisabelo *sezikolo ezingabizi zifizi*.”. 40

Ukufakwa kwesiqendu 51A kuMthetho 12 ka-1997

23. Esi siqendu silandelayo sifakwa kwisiqendu 51 soMthetho oyintloko:

“Ukuthintelwa kokuhlawulwa kwemivuzo engagunyaziswanga, okanye ukunikwa izibonelelo zemali okanye zenzuzo elolunye uhlobo kubaqeshwa abathile 45

- 51A. (1) Phantsi kwisiqendwana (2), malingaze ibhunga lolawulo lihlawule okanye linike umqeshwa karhulumente oqeshwe *ngokoMthetho wezeNgqesho yooTitshala* okanye ngokoMthetho weNkonzo kaRhulumente, ka-1994 (IsiBhengezo 103 sika-1994) nantoni na engagunyaziswanga— 50
- (a) engumvuzo;
- (b) okanye isibonelelo semali; okanye
- (c) inzuzo elolunye hlobo.

- (2) *Ibhunga lolawulo* linokwenza isicelo *kwiNtloko yeSebe* licele imvume yokuhlawula abaqeshwa bakarhulumente nayiphi na intlawulo echatshazelwe kwisiqendwana (1).
- (3) Eso sicelo siya kungeniswa sibhaliwe kwi-ofisi *yeNtloko yeSebe* yaye sichaze— 5
- (a) iinkcukacha ezipheleleyo zemo nobungakanani bentlawulo leyo;
- (b) inkqubo nemithombo eya kusetyenziswa ukubuyekeza okanye ukuhlawula umqeshwa karhulumente; kunye
- (c) nobungakanani bongqinelwano nesiqendu 21A (5) ukuya ku-(9).
- (4) *Ibhunga lolawulo* liya kwenza isicelo esichatshazelwe kwisiqendwana (2) kwiinyanga ezine ubuncinane phambi kokuba kugqitywe ukwenziwa kwebhajethi *yesikolo*. 10
- (5) Nakuba kukho isiqendwana (1), *ibhunga lolawulo* livumelekile ukuhlawula iindleko zokuhamba nezokuncedisa ezinxulumene nemisebenzi *yesikolo* yaseburhulumenteni kodwa ezo ndleko mazingabi nkulu kunezo beziza kuhlawulwa umqeshwa karhulumente kwiimeko ezifanayo. 15
- (6) *INTloko yeSebe* ayisayi kusala kungekho sizathu sibambekayo isicelo esichatshazelwe kwisiqendwana (2).
- (7) Ekuqwalaseleni isicelo, *iNtloko yeSebe* iya kuthathela ingqalelo— 20
- (a) iziphumo zaso ngakumqeshi ngokwemvumelwano yengqesho nomthetho wezemisebenzi (*labour law*);
- (a) ngaba inkonzo ekuthethwa ngayo kwisicelo iya kukuchaphazela na ukwenziwa kwenkonzo yesiqhelo yomqeshwa;
- (b) ngaba inkonzo ekuthethwa ngayo kwisicelo sele eyihlawule umqeshi; 25
- (c) ngaba umvuzo ongaphezulu, ezinye izibonelelo okanye iinzuzo zohlobo olulolunye zixhasa imisebenzi engundoqo nesisiseko *yesikolo*.
- (8) Intlawulo echatshazelwe kwisiqendwana (1) iya kuboniswa kwibhajethi *yesikolo*, njengoko yayandlalwe kwintlanganiso kawonke-wonke *yabazali* echatshazelwe kwisiqendu 38 (2) *soMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika*. 30
- (9) Ukuba *ibhunga lolawulo* lihlawula umvuzo okanye linika nasiphi na isibonelelo semali okanye inzuzo yohlobo olulolunye oluchatshazelwe kwisiqendwana (1) kumqeshwa ngaphandle kokuqala kufunyanwe imvume *yeNtloko yeSebe*, isixa semali esihlawuliweyo okanye isibonelelo esinikiweyo siya kufunyanwa kwakhona (*recovered*) *yiNtloko yeSebe* egameni *lesikolo* kumalungu *ebhunga lolawulo* axhasa eso sigqibo, kungabandakanywa ilungu *lebhunga lolawulo* elisengumntwana (*minor*). 40
- (10) *Ibhunga lolawulo* livumelekile ukufaka isicelo sesibheni *kuMphathiswa wePhondo* esichasa—
- (a) ukwala *kweNtloko yeSebe* isicelo esichatshazelwe kwisiqendwana (2); okanye
- (b) ukungaphumeleli *kweNtloko yeSebe* ukunika isigqibo kwisicelo esichatshazelwe kwisiqendwana (2) zingagqithanga iinyanga ezintathu emva kokufakwa kwesicelo eso kwi-ofisi *yeNtloko yeSebe*.” 45

Ukufakwa kweziqendu 54A, 54B no-54C kuMthetho 12 ka-1997

24. Ezi ziqendu zilandelayo zifakwa kwisiqendu 54 soMthetho oyintloko:

Ukusebenza kwesiqendu 14 soMthetho wezeNgqesho yooTitshala ophathelele kootitshala bethutyana nootitshala abaqeshwe ngokwemvumelwano 50

54A. Isiqendu 14 *soMthetho wezeNgqesho yooTitshala sisebenza, kuze kwenziwe nje utshintso olufanelekileyo olufunekayo ngokwemeko leyo, kootitshala abaqeshwe kwizithuba ezingesosigxina, nootitshala abaqeshwe njengabalingwa (on probation).* 55

Ukuthathwa ngokuba ugxothiwe emsebenzini kukatitshala

54B. (1) Ukuba *utitshala*, nokuba uqeshwe isigxina, okanye okwethutyana okanye njengomlingwa, uyayeka emsebenzini emva kokunikwa uxwebhu lokuthathelwa amanyathelo oluleko kodwa phambi kokuba kugqitywe amanyathelo oluleko, *utitshala* uya kuthathwa njengogxothiweyo emsebenzini ngenxa yaloo manyathelo oluleko alolu hlobo ukulungiselela iinjongo zokufuna ukuqeshwa kwixesha elizayo *njengotitshala* okanye njengomqeshwa kwinkonzo karhulumente. 5

(2) Ukungaphumeleli ukuveza inyaniso ngamanyathelo oluleko alolu hlobo nokuyeka umsebenzi phambi kokugqitywa kweengxoxo zetyala loluleko kwisicelo sokuqeshwa *njengotitshala* okanye *kwiSebe leMfundo leNtshona Koloni* kwenza izizathu zokugxothwa. 10

(3) Ukuba *iNtloko yeSebe* icinga ukuba ingamqeshi *utitshala* ngenxa yoko kugxothwa kuthathwa njalo phantsi kwesiqendwana (1), *iNtloko yeSebe* iya kucela inkcazo ebhaliweyo *kutitshala* ngendlela *emiselweyo*, kwaye ingaqalisa nayiphi na inkqubo njengoko *inokumiselwa*, phambi kokwenza isigqibo malunga nokuqeshwa oko. 15

Ithuba lexesha lokufaka izikhalazo eziphathelele kwingqesho okanye unyuselo-sikhundleni

54C. Kungakhathaliseki ngongoma 3.1(b)(i) ye-*Personnel Administrative Measures*, ithuba lexesha lokufakwa kwezikhalazo eziphathelele kwingqesho okanye kunyuselo-sikhundleni *lukatitshala* okanye Iwegosa *leSebe leMfundo leNtshona Koloni* okwenziwe *yiNtloko yeSebe* kuya kwenziwa zingagqithanga iintsuku ezingama-30 zokwaziswa *kwesigqibo*.”. 20 25

Ufakelo lwesilungiso kwisiqendu 55 soMthetho 12 ka-1997

25. Isiqendu 55 soMthetho oyintloko sifakelwa isilungiso ngokutshintshanisa umhlathana (i) wesiqendwana (1) nalo mhlathana ulandelayo:

“(i) umntu okanye abantu [**amaqumrhu ayimibutho yootitshala**] bombutho wabasebenzi olilungu leBhunga leMfundo lezoBudlelwane eMsebenzini (*Education Labour Relations Council*), uya kuthi, ukulungiselela iinjongo zentlanganiso *nootitshala*, anikwe imvume *yinqununu*.”. 30

Ufakelo lwesilungiso kwisiqendu 63 soMthetho 12 ka-1997

26. Isiqendu 63 soMthetho oyintloko sifakelwa izilungiso— 35

(a) ngokutshintshanisa umhlathi (a) wesiqendwana (1) nalo mhlathi ulandelayo:

“(a) ukuphathwa nokulawulwa [**kweehosteles kunye**] *nezikolo zikarhulumente* nokulawulwa kwepropathi engashenxisekiyo nezixhobo *zeSebe leMfundo leNtshona Koloni*”;

(b) ngokutshintshanisa umhlathana (i) womhlathi (a) wesiqendwana (1) nalo mhlathana ulandelayo: 40

“(i) ukwamkelwa nokusetyenziswa kweemali okanye kweempahla *zizikolo zikarhulumente* [**neehosteles ezinxulumene nezizikolo zikarhulumente**] neencwadi, iirekhodi neengxelo (*statements*) mazigcinwe nazo ngokunxulumene namabhunga okanye nabantu abakhankanywe *kwimimiselo*.” yaye 45

(c) ngokufakela emva komhlathi (c) wesiqendwana (1) sale mhlathi ilandelayo:

“(cA) ukwenziwa ngempumelelo kovavanyo *lwezikolo, kootitshala nabafundi*;

(cB) iimvumelwano zentsebenzo phakathi *kweNtloko yeSebe* kunye *neenqununu*, namasekela-nqununu kunye *nootitshala* abasezi-ofisini; 50

(cC) owona mlinganiselo umncinane weeyure zokufundisa *esikolweni* nosuku *lwesikolo*;

- (cD) ukuxela kokuchaphazeleka kwamalungu *amabhunga olawulo* kwimicimbi enxulumene nezinto zawo buqu (*declaration of personal interest*) ekuthengweni kweempahla neenkonzozo zezikolo;
- (cE) ukululeka, ukunqumamisa nokugxotha *abafundi*;
- (cJ) imimiselo nemigangatho yeziseko zophuhliso esisiseko (*basic infrastructure*) nokwazi ukwenza imisebenzi (*capacity*) kwezikolo zikarhulumente;“ 5

Ukutshintshaniswa kwamabinzana-magama athile kuMthetho 12 ka-1997

27. UMthetho oyintloko ufakelwa izilungiso ngokutshintshanisa amabinzana-magama akwikholam yokuqala yeShedyuli yamabinzana-magama akwikholam yesibini. 10

Isihloko esifutshane nokuqalisa kokusebenza komthetho

28. Lo Mthetho ubizwa ngokuba nguMthetho oFakela iZilungiso kuMthetho weZikolo zePhondo leNtshona Koloni, 2010, kwaye uqala ukusebenza ngomhla omiselwe yiNkulumbuso ngokwenza isibhengezo.

ISHEDYULI (Isiqendu 27) 15

UMthetho wezeNgqesho yooTitshala, ka-1994 (IsiBhengezo 138 sika-1994)	<i>UMthetho wezeNgqesho yooTitshala</i>	20
<i>ILungu leSigqeba soLawulo</i>	<i>UMphathiswa wePhondo</i>	
<i>IsiWisi-mthetho</i>	<i>IPalamente yePhondo</i>	
UMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, 1996 (UMthetho 84 ka-1996)	<i>UMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika</i>	

IMEMORANDAM NGOKUQULETHWE YIDRAFTI YOMTHETHO OYILWAYO OFAKELA IZILUNGISO KUMTHETHO WEMFUNDO YEZIKOLO ZEPHONDO LENTSHONA KOLONI, 2010

1. IMVELAPHI

Ngomhla we-19 Juni 2009 oBekekileyo, uMphathiswa weMfundo wePhondo wabhengeza kwiPalamente yePhondo leNtshona Koloni ukujongiswa kwakhona koMthetho weMfundo weZikolo zaseNtshona Koloni, 1997 (UMthetho 12 ka-1997) (iWCPSEA) njengeprayorithi kwizicwangciso zeSebe leMfundo leNtshona Koloni.

I-Drafti yoMthetho oYilwayo oFakela iziLungiso kuMthetho weMfundo yeZikolo zePhondo leNtshona Koloni, 2010, (IDrafti yoMthetho oYilwayo) yenza isiphakamiso sokufakela izilungiso kwiWCPSEA ukwenzela ukuba ingqinelaniswe nezinto eziqhubekayo kwezemfundo nokuqinisekisa ukuba iinkqubo zokufunda nokugqwesa kwezemfundo zilungiswa ngohlobo oluya kuhlonipha, lukhusele, lukhuthaze yaye luzalisekise ilungelo lokufumana imfundo esisiseko eliqulethwe nelikhuselwa sisiqendu 29(1) soMgaqo-siseko.

IDrafti yoMthetho oYilwayo ijonge ukufaka izilungiso kwiWCPSEA ukwenzela ukuba kulungiswe amasolotyayaye kuhlenga-hlengiswe mpela apha naphaya (*technical and substantive adjustments*), kucaciswe imibandela yaye kufakwe imigaqo ethile ukwenzela ukufikelela kwimibandela engakhange ibonelelwe yimigaqo ekhoyo kulo Mthetho.

IDrafti yoMthetho oYilwayo ikwajonge ukuhlanganisa nokungqinelanisa iWCPSEA nemigaqo yoMthetho weZikolo waseMzantsi Afrika, 1996.

2. OKUQULETHWE YIDRAFTI YOMTHETHO OYILWAYO

- 2.1 Igatya 1** libonelela ngokufakelwa kwezilungiso kwisandulela seWCPSEA ukwenzela ukuba kucaciswe iinjongo onqwenela ukufikelela kuzo, oko ukutshoyo nentsingiselo yoMthetho oyiDrafti oYilwayo kwimeko engqongileyo yosondelelwano lwamazwe ehlabathi (*globalised environment*) enika bonke abafundi amathuba okwazi ukufikelela kwimfundo esisiseko ekowona mgangatho ophezulu.
- 2.2 Igatya 2** libonelela ngokufakelwa kweqela leengcaciso-magama (*definitions*) ezithile kwaye likwajonge ukufakela izilungiso kwezinye iingcaciso-magama ezithile.
- 2.3 Igatya 3** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 3 seWCPSEA ukwenzela ukwandisa amagunya okwenza imigaqo-nkqubo oMphathiswa wePhondo, ukubonelela ngemigangatho yentsebenzo ebhetele ngootitshala, ngabafundi, ziimodareyitha neesuphavayiza, ukubekwa esweni novavanyo lwentsebenzo bhetele ukwenzela ukuqinisekisa ukwazi ukuphendula ngezenzo zabo (*accountability*), ukukhawulezisa ukwenza umsebenzi (*efficiency*) nokusebenza ngempumelelo okwandileyo.
- 2.4 Igatya 4** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 7 seWCPSEA ngokubandakanya abamakishi njengohlelo lwabantu enokuthi ngokumalunga nabo iNtloko yeSebe yenze imithetho (*rules*).
- 2.5 Igatya 5** lijonge ukufaka isiqendu esitsha u-7A esifuna uMphathiswa wePhondo neNtloko yeSebe baqinisekise ngongqinelwano nokuphunyezwa kwemimiselo nemigangatho.
- 2.6 Igatya 6** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 9 seWCPSEA ukubonelela ngokwazi ukufikelela komqeshi nalowo otyunjwe ngumqeshi (*employer's nominee*) kubandakanywa ii-arhente zangaphandle, ezikolweni, ukubeka esweni intsebenzo nolawulo ngobungcali lwesikolo.

- 2.7 Igatya 7** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 11 seWCPSEA ngokunxulumene nokwakhiwa kweBhunga lezeMfundo.
- 2.8 Igatya 8** lijonge ukufaka isiqendu esitsha u-12A esibonelela ngokudityaniswa kwezikolo zikarhulumente ezibini okanye ezingaphezu koko nokumisela iinkqubo emazilandelwe koko kudityaniswa kwezikolo kulolu hlobo. Kufakelwa isiqendu esitsha u-12B nesibonelela ngokuqatshelwa kwezikolo eziqhuba kakubi, neenkqubo emazilandelwe xa kulungiswa ukuqhuba kakubi kwezo zikolo.
- 2.9 Igatya 9** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 13 seWCPSEA ukubonelela ngolawulo olwenziwa ngobungcali lwesikolo sikarhulumente ekufuneka lwenziwe yinqununu phantsi kwamagunya eNtloko yeSebe.
- 2.10 Igatya 10** lijonge ukufaka isiqendu esitsha u-13A ukubonelela ngemisebenzi neemfanelo zenqununu yesikolo sikarhulumente.
- 2.11 Igatya 11** lijonge ukufaka iziqendu 20A no-20B. Isiqendu 20A sahlula phakathi kwezikolo ezineemfuno ezizodwa zabafundi abanezithintelo ekufundeni nezikolo ezigxininisa kwizifundo ezithile okanye nakweyiphi na inkalo ephambili eqatshelweyo. Isiqendu 20B sibonelela ngemigangatho nemimiselo yeziseko zophuhliso, ukubanako ukwenza umsebenzi kwezikolo zikarhulumente nokubonelelwa kwezibonelelo ezincedisa ukufunda nokufundisa.
- 2.12 Igatya 12** lijonge ukufaka isiqendu esitsha u-21A esibonelela ngemisebenzi neemfanelo zebhunga lolawulo lesikolo sikarhulumente.
- 2.13 Igatya 13** libonelela ngokufakwa kwisiqendu 26A esibonelela ngokumiselwa komgaqo wokuziphatha wamalungu ebhunga lolawulo.
- 2.14 Igatya 14** libonelela ngokufakwa kwisiqendu 27A esibonelela ngobudala bokwamkelwa kwabafundi kwizikolo ezizimeleyo nokuxolelwa kwabo koku.
- 2.15 Igatya 15** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 41 yaye libonelela ngeekhrayitheriya zokwamkelwa kwabafundi kwizikolo zikarhulumente.
- 2.16 Igatya 16** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 42 seWCPSEA ngokumalunga nokuhamba isikolo okunyanzelekileyo.
- 2.17 Igatya 17** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 43 seWCPSEA ukwenzela ukubonelela ngoxolelo ngokupheleleyo okanye ngokuyinxenye okanye phantsi kwemiqathango ethile malunga nokuhamba isikolo okunyanzelekileyo ukuba oko kokona kulungiselela umfundi ngeyona ndlela ibhetele.
- 2.18 Igatya 18** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 45 ukwenzela ukubonelela ngokunqunyaniswa nokugxothwa kwabafundi kwisikolo sikarhulumente.
- 2.19 Igatya 19** lijonge ukufaka isiqendu 45A esibonelela ngokuthintelwa kwezixhobo eziyingozi, iziyobisi ezingekho mthethweni neziselo ezinxilisayo kumasango esikolo okanye ngethuba lomsebenzi wesikolo okanye lesiganeko esiqhubekela esikolweni (*school activity or event*). Likwabonelela ngokugunyaziswa kweenkqubo zokusetshwa nokohluthwa kunye nokuvavanyelwa iziyobisi neziselo ezinxilisayo.
- 2.20 Igatya 20** lijonge ukufaka iziqendu 46A no-46B. Isiqendu 46A sibonelela ngokuthintelwa kwezenzo zokukhwelwa kwabafundi (*initiation practices*) kwizikolo zikarhulumente. Isiqendu 46B sithintela imisebenzi yemibutho yezopolitiko eyenziwa kumasango esikolo ngeeyure zesikolo.
- 2.21 Igatya 21** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 48 seWCPSEA ngokuthi kubonelelwe ngokusekwa kwebhunga elimele abafundi, imisebenzi neenkqubo zokusekwa nokunyulwa kwamabhunga amele abafundi, nokuxolelwa ekusekeni amabhunga amele abafundi.

- 2.22 Igatya 22** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 49 seWCPSEA ngokuthi kubonelelwe ngokuba izikolo zikarhulumente zimisele yaye zibize iifizi zesikolo phantsi kwesigqibo esamkelwa sisininzi sabazali babafundi.
- 2.23 Igatya 23** lijonge ukufaka isiqendu 51A esibonelela ngokuthintelwa kokuhlululwa kwemivuzo engagunyaziswanga okanye ukunikwa izibonelelo zemali okanye zenzuzo elolunye uhlobo kubaqeshwa bakarhulumente libhunga lolawulo lesikolo ngokuxhomekeke ekuvunyweni kwayo yiNtloko yeSebe.
- 2.24 Igatya 24** lijonge ukufaka iziqendu 54A no-54B no-54C. Isiqendu 54A sibonelela ngokusetyenziswa kwesiqendu 14 soMthetho wezeNgqesho yooTitshala esiza kusebenza kootitshala abakwizithuba ezingesosigxina, ootitshala abakwizithuba zemvumelwano zexesha eliqingqiweyo, nootitshala abangabalingwa. Isiqendu 54B sibonelela ngemiqathango ekunokuthi phantsi kwayo utitshala athathwe njengogxothiweyo enkonzweni. Lo mgaqo uya kusebenza kootitshala abakwizithuba ezingesosigxina, ootitshala abakwizithuba zemvumelwano zexesha eliqingqiweyo, nootitshala abangabalingwa. Isiqendu 54C sibonelela ngethuba lexesha lokufaka isikhalazo malunga nokuqeshwa okanye ukunyuselwa kukatitshala okanye komqeshwa karhulumente.
- 2.25 Igatya 25** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 55 seWCPSEA ngokufaka endaweni yebinzana-magama elibhekiselele kumaqumrhu ayimibutho yootitshala (*organised teachers organisations*) ibinzana-magama elibhekiselele kwimanyano yabasebenzi (*trade union*) nemayibe lilungu leBhunga lezeMfundo lezoBudlelwane eMsebenzini.
- 2.26 Igatya 26** lijonge ukufakela izilungiso kwisiqendu 63 seWCPSEA ngokumalunga nemibandela uMphathiswa wePhondo anokwenza imigaqo ngayo.
- 2.27 Igatya 27** lijonge ukutshintshanisa amabinzana-magama athile kwiWCPSEA ukwenzela ukuba la mabinzana-magama angqinelane noMgaqo-siseko wePhondo leNtshona Koloni, 1997 kunye neminye imithetho kazwelonke echaphazelekayo.

3. UTHETHA-THETHWANO

Kwaye kwabanjwa oomasifundisane bangaphakathi, uthetha-thethwano neengxoxo ngaphakathi kwiSebe iWCED. Ezi zilungiso zaye zaxukushwa kwakhona kujongisiswa ukuvokotheka kwazo ngokwasemthethweni nangokomgaqo-siseko liCandelo eliyiNtloko leeNkonzo zezoMthetho (Chief Directorate: Legal Services).

4. INKCITHO-MALI EBANGELWE KOKU NGAKURHULUMENTE

Akukho mali ichithiweyo.

5. IGUNYA LOKWAZI UKUBANAKO UKUQINGQA NOKUWISA IMITHETHO

UMphathiswa wePhondo ophathiswe ezemfundo eNtshona Koloni wanelisekile kukuba yonke imigaqo ekule Drafti yoMthetho oYilwayo iwela ngaphakathi komhlaba wegunya lePhondo lokwazi ukubanako ukuqingqa nokuwisa imithetho.

